

©Documentul a fost pus la dispoziție cu sprijinul Consiliului Superior al Magistraturii din România ([www.csm1909.ro](http://www.csm1909.ro)) și al Institutului European din România ([www.ier.ro](http://www.ier.ro)). Permișiunea de a republica această traducere a fost acordată exclusiv în scopul includerii sale în baza de date HUDOC.

©The document was made available with the support of the Superior Council of Magistracy of Romania ([www.csm1909.ro](http://www.csm1909.ro)) and the European Institute of Romania ([www.ier.ro](http://www.ier.ro)). Permission to re-publish this translation has been granted for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC.

Secția întâi

## CAUZA CRAXI (nr. 2) ÎMPOTRIVA ITALIEI

(Cererea nr. 25337/94)

Hotărâre

Strasbourg

17 iulie 2003

Definitivă

17/10/2003

*Hotărârea devine definitivă în condițiile prevăzute la art. 44 § 2 din convenție. Aceasta poate suferi modificări de formă.*

### **În cauza Craxi (Nr. 2) împotriva Italiei,**

Curtea Europeană a Drepturilor Omului (Secția întâi), reunită într-o cameră compusă din C.L. Rozakis, *Președinte*, P. Lorenzen, G. Bonello, N. Vajić, S. Botoucharova, V. Zagrebelsky, E. Steiner, *judecători*, S. Nielsen, *greșier adjunct de secție*,

după ce a deliberat în camera de consiliu, la 10 octombrie 2002 și la 26 iunie 2003, pronunță prezenta hotărâre, adoptată la aceeași dată:

### **Procedura**

1. La originea cauzei se află cererea nr. 25337/94 îndreptată împotriva Republicii Italiene, prin care un resortisant al acestui stat, domnul Benedetto Craxi („reclamantul”), a sesizat Comisia Europeană a Drepturilor omului („Comisia”) la 16 iunie 1994, în temeiul fostului art. 25 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale („convenția”).

2. Reclamantul a fost reprezentat în fața instanței de G. Guiso și A. Lo Giudice, avocați în Milano. Guvernul italian („Guvernul”) este reprezentat de agentul guvernamental U. Leanza și de coagentul guvernamental F. Crisafulli.

3. Reclamantul a pretins, în special, că difuzarea publică a interceptărilor telefonice de natură privată constituie o încălcare a art. 8, art. 14 și art. 18 din convenție.

4. Cererea sa a fost transmisă Curții la 1 noiembrie 1998, când Protocolul nr. 11 la convenție a intrat în vigoare (art. 5 § 2 din Protocolul nr. 11).

5. Cererea a fost repartizată Secției a doua a Curții (art. 52 § 1 din Regulamentul Curții). În cadrul secției respective, camera competentă pentru examinarea cauzei (art. 27 § 1 din convenție) era compusă în conformitate cu art. 26 § 1 din Regulamentul Curții.

6. Prin decizia din 7 decembrie 2000, Curtea a declarat cererea parțial admisibilă.

7. Reclamantul a decedat la 19 ianuarie 2000. La 7 aprilie 2000, văduva acestuia, Anna Maria Moncini Craxi, fiica lui, Stefania Craxi, și fiul său, Vittorio Craxi, au informat Curtea că doreau să continue procedura. Prin decizia din 7 decembrie 2000 privind admisibilitatea cererii, Curtea a considerat că aceștia aveau calitatea procesuală de a continua prezenta procedură în locul reclamantului.

8. Atât reclamantul, cât și Guvernul, au prezentat observații cu privire la fond (art. 59 § 1). Întrucât Camera a decis, după consultarea părților, că nu era necesară o dezbatere cu privire la fond (art. 59 § 2 *in fine*), fiecare parte a răspuns în scris la observațiile celeilalte.

9. În urma restructurării generale a secțiilor Curții începând cu 1 noiembrie 2001 (art. 25 § 1 din Regulamentul Curții), cererea a fost repartizată Secției întâi a Curții, nou constituită (art. 52 § 1).

## În fapt

10. Reclamantul, resortisant italian născut în 1934, a fost Secretarul General al Partidului Socialist Italian (PSI) în perioada 1976-1993. Din 1983 până în 1987, acesta a fost Prim-ministru al Italiei. Începând cu luna aprilie 1994 (conform reclamantului) sau mai 1994 (conform autorităților italiene), acesta a locuit în Hammamet (Tunisia).

### A. Contextul cauzei

11. Procedura la care se referă această cerere făcea parte din acțiunea penală introdusă de Ministerul Public din Milano în cursul așa-numitei campanii „mâini curate” (*mani pulite*).

12. În perioada ianuarie-octombrie 1993, Ministerul Public din Milano a deschis douăzeci și șase de dosare de urmărire penală (*avvisi di garanzia*) privindu-l pe reclamant, în special pentru corupție, primirea de foloase necuvenite de către un funcționar public, tănuirea unor câștiguri necuvenite și încălcări ale legislației privind finanțarea partidelor politice.

13. La 10 mai 1993, 10 septembrie 1993 și 7 mai 1994, Ministerul Public din Roma a deschis, de asemenea, dosare de urmărire penală privindu-l pe reclamant pentru primirea de foloase necuvenite de către un funcționar public, încălcări ale legislației privind finanțarea partidelor politice, corupție și abuz de funcție publică.

14. Urmăririle penale împotriva reclamantului și a altor personalități din mediul politic, mediul de afaceri și din instituțiile publice au primit atenție din partea mass-media.

### B. Interceptările telefonice

#### 1. Procesul Metropolitana Milanese și autorizația pentru interceptare

15. Printre procesele împotriva reclamantului s-a numărat *Metropolitana Milanese*, care privea plata unor sume mari de bani între 1983 și 1992 de mai multe firme către reprezentanți ai unor partide politice și influența exercitată de aceștia din urmă asupra Consiliului de administrație al companiei *Metropolitana Milanese*, cu scopul atribuirii de contracte firmelor respective pentru lucrări la rețeaua metropolitană din Milano.

16. La 8 iunie 1994, judecătorul de instrucție l-a trimis în judecată pe reclamant și alți douăzeci și nouă de coînculpați în fața Judecătoriei Milano. Reclamantul a fost acuzat, în special, de ingerință în atribuirea contractelor și corupție.

17. Primul termen din cadrul procesului a avut loc la 20 septembrie 1994. Reclamantul nu s-a prezentat și, în consecință, judecătoria l-a declarat absent (*contumace*). Unii dintre acuzați au pledat vinovați și au obținut negocierea pedepsei, în vreme ce poziția altor persoane acuzate a fost separată de cea a reclamantului. Astfel, procesul în fața Judecătoriei Milano a continuat numai împotriva reclamantului și a altor cinci coînculpați. Compania *Metropolitana Milanese* a intervenit în proces în calitate de parte civilă.

18. Prin decizia din 7 iulie 1995, Judecătoria Milano a hotărât ca reclamantul să fie reținut pentru continuarea cercetărilor. La 12 iulie 1995, avocatul reclamantului a informat Judecătoria Milano că aflase despre decizia respectivă din presă și a solicitat o copie a acesteia. La 20 iulie 1995, Judecătoria Milano a declarat reclamantul ca fiind *latitante*, adică se sustrăgea în mod intenționat procesului.

19. Reclamantul a declarat recurs împotriva acestei decizii la 7 iulie 1995. Prin ordonanța din 25 septembrie 1995, Judecătoria Milano a respins recursul reclamantului. Instanța a considerat că, odată încheiată ancheta preliminară, instanța de judecată avea obligația să examineze dacă existau indicii considerabile de vinovăție și, în special, dacă exista în continuare pericolul ca reclamantul să se sustragă. În această privință, instanța a observat că, din 5 mai 1994, reclamantul fusese imposibil de găsit în Italia și că, în diversele proceduri împotriva acestuia, fuseseră dispuse mai multe măsuri coercitive care nu au putut fi puse în aplicare. În plus, în hotărârile din 29 iulie 1994 și 7 decembrie 1994, reclamantul fusese condamnat la pedepse privative de libertate. În opinia instanței, șederea îndelungată a reclamantului în străinătate a demonstrat determinarea acestuia de a eluda măsurile coercitive dispuse împotriva sa în 1994.

20. La 17 și 19 iulie 1995, Ministerul Public a solicitat o autorizație de interceptare a convorbirilor telefonice ale reclamantului între Italia și domiciliul acestuia din Hammamet. Interceptările aveau ca scop adunarea de informații în vederea arestării reclamantului.

21. Prin decizia din 21 iulie 1995, Judecătoria Milano a dat curs cererii respective în scopul de a facilita arestarea reclamantului. Instanța a reținut că interceptările aveau bază legală și erau esențiale pentru supravegherea mișcărilor reclamantului și a relațiilor sale personale și internaționale care îi permisese să se ascundă. Interceptările, efectuate de o unitate specializată a poliției italiene, au început la 20 iulie 1995 și s-au încheiat la 30 septembrie 1995.

22. Totodată, Ministerul Public a solicitat o autorizație de interceptare a convorbirilor telefonice ale reclamantului între Italia și domiciliul acestuia din Hammamet, în contextul unei serii de procese penale *pendinte* împotriva reclamantului pentru calomnie. Judecătorul de instrucție din Milano a permis efectuarea interceptărilor în vederea strângerii de probe împotriva reclamantului și a identificării complicilor. Interceptările, efectuate de o unitate specializată a poliției italiene, au început la 1 august 1995. Acuzarea a solicitat patru prelungiri ale duratei interceptărilor, care au fost acordate de judecătorul de instrucție la 4 și 12 august și la 1 și 14 septembrie 1995. O cerere pentru o nouă prelungire a fost respinsă la 30 septembrie 1995. Astfel, interceptările s-au încheiat la 3 octombrie 1995.

## *2. Discursul ținut de Paolo Ielo la audierea din cadrul procesului*

23. La ședința de judecată din 29 septembrie 1995 din cauza *Metropolitana Milanese*, Procurorul însărcinat cu cauza reclamantului, Paolo Ielo, a depus la grefă transcrierile interceptărilor telefonice și a solicitat admiterea acestora ca probe împotriva reclamantului. Acuzarea a argumentat că acestea erau necesare pentru a aprecia personalitatea reclamantului, cu scopul de a stabili pedeapsa acestuia, în cazul în care era condamnat, și că acestea puteau susține acuzația conform căreia reclamantul intenționa să se ascundă în continuare. Ulterior,

acuzarea a citit cu voce tare, în fața instanței, anumite extrase din interceptări, pentru a dovedi că: a) era posibil ca reclamantul să plece din Hammamet; b) reclamantul inițiasse sau influențase două campanii virulente împotriva unui magistrat din cadrul Judecătoriei Milano și împotriva unui partid politic italian; c) reclamantul aduna informații privind anumiți politicieni și magistrați, cu scopul de a le prejudicia reputația; d) reclamantul continua să manifeste o atitudine agresivă față de judecătorii de instrucție. Procurorul a comparat comportamentul reclamantului cu cel al unui „infractor recunoscut” (*criminale matricolato*) care îi ataca pe toți cei care își făcuseră treaba și încercaseră să o facă bine. Procurorul a declarat că transcrierile conversațiilor telefonice se aflau la dispoziția judecătoriei și a inculpaților.

24. Transcrierea discursului ținut de domnul Ielo la termenul din 29 septembrie 1995 se citește după cum urmează:

„Înaintez aceste motive suplimentare în temeiul art. 507. Am explicat deja de ce intenționez să depun aceste documente, care conțin, în primul rând, aprecieri ale potențialului infracțional al lui Craxi, în sensul art. 133, cu referire în special la comportamentul acestuia după săvârșirea infracțiunilor, și, în al doilea rând, aprecieri legate de problema stabilirii dacă ar trebui să fie menținută sau nu măsura care afectează libertatea personală a acestuia din motivele pentru care a fost hotărâtă această măsură și dacă aceasta ar trebui extinsă pentru alte motive. Voi încerca să fiu extrem de scurt, deși îmi va lua ceva timp ce am de spus. Am încercat să împart documentele depuse în funcție de subiect și am adunat transcrierile convorbirilor telefonice – documentele includ măsurile de autorizare a interceptării convorbirilor telefonice și ordinele de confiscare, care erau confirmate, de asemenea, de *tribunale della libertà* [instanță competentă pentru deciziile privind justificarea măsurilor de restrângere a libertății personale sau a drepturilor de proprietate]. Primul set constă în transcrieri ale convorbirilor telefonice și arată clar faptul că Craxi se poate deplasa dintr-un loc în altul prin Hammamet. Acest lucru se înțelege de la sine și totuși Craxi este o persoană care, în cursul procedurii – toate acțiunile având loc în Milano – a afirmat că are un motiv legitim pentru a nu se prezenta și a trimis certificate medicale. Mai întâi, acesta s-a plâns că procesele nu aveau loc, iar acum, că procesele au loc, dorește amânarea acestora, pretinzând că are un motiv legitim pentru care nu se poate prezenta la procese. Reiese foarte clar din aceste transcrieri de conversații telefonice că acesta se poate deplasa de la adresa abonamentului până la linia telefonică pe care primește telefoane. De ce este important acest lucru? Motivul este clar. Craxi este un asemenea mincinos încât continuă să mintă și în fața instanțelor, afirmând lucruri neadevărate și dezmințite de documente justificative.

Al doilea aspect îl privește pe Craxi ca un pericol pentru comunitate, în special capacitatea acestuia de a acționa în situația actuală și de a se implica în procese prin care este influențată opinia publică și în alte procese despre care voi discuta. În opinia mea, două acțiuni sunt deosebit de importante – două campanii de presă care au fost coordonate de acesta sau, cel puțin, două campanii de presă în care Craxi a jucat, în mod evident, un rol important. Prima este una recentă: Mă refer la convorbirile telefonice din 14 septembrie 1995 – îmi cer scuze pentru vulgaritate, dar citez din discursul altora și nu sunt responsabil.

Abonatul Craxi, vorbind cu Luca Iosi, spune «fiul eroului» – referirea la Di Pietro este clară. O propoziție incomprehensibilă: «Contribuie cu suma de 2 400 000 pe an, când totul va ieși la iveală» Luca Iosi spune «Acum dezvăluim cazul și apoi i-o tragem.» O săptămână mai târziu, știrea de pe prima pagină este: «Și Di Pietro are o casă în centru de 240 000.»

A doua campanie de presă a fost coordonată direct din Hammamet. Este vorba despre campania de presă dusă în *Italia Settimanale*, al cărui editor este Alessandro Caprettini. Ce s-a întâmplat? Pe scurt, Craxi i-a trimis lui Alessandro Caprettini un dosar despre Liga [Nordului] referitor la tranzacții cu arme pe care le-ar fi făcut Liga și Alessandro Caprettini l-a primit cu entuziasm și l-a publicat. Ceea ce este deosebit de important, în opinia mea, este faptul că dosarul a provenit de la însuși Craxi: acesta a fost găsit în calculatorul lui Craxi sau, mai degrabă, în calculatorul din biroul lui Craxi de pe Via Boezio din Roma și, în special, la acest dosar s-a făcut referire în conversațiile dintre Caprettini și Craxi, în două privințe. În primul rând, abonatul – când spun abonat mă refer la Craxi – spune, cuvânt cu cuvânt, «În orice caz, putem face mai multe cu el – putem cerceta, dar putem și să ridicăm întrebări.» Acesta vrea să spună că poate fi folosit pentru a ridica întrebări privind Liga Nordului, un partid politic italian care primește o atenție specială din partea unui fugar de justiție, care se aliază cu un editor al unui săptămânal pentru a lansa o campanie de acest tip. Al doilea lucru important este: «Sigur că public articolul și apoi merg la un procuror cu care sunt prieten și îi spun „Hei, cercetează cazul asta, te rog!” – dar ăsta e genul de lucru în legătură cu care nu se face nimic». Alte probe că Craxi este un mincinos reies dintr-un articol din *Indipendente*, care a publicat știrea conform căreia Craxi a negat că este autorul materialului trimis la *Italia Settimanale*. Prezintă această probă pentru a clarifica faptul că, atunci când vine vorba despre Craxi, nu este un lucru ușor: vorbim despre cineva pe deplin activ și care are capacitatea de a influența mass-media. În acest sens, există un set de transcrieri ale unor convorbiri telefonice care arată că Craxi a ținut permanent legătura cu ziariștii în domenii foarte variate.

Să trecem acum la ultimele trei aspecte, care, în opinia mea, merită un minim de atenție.

Există dovezi scrise și dovezi din transcrierile convorbirilor telefonice că Craxi pregătește în Hammamet dosare împotriva unor activiști politici. Mă refer – ținând seama în special de probele care au fost găsite – la dosare împotriva lui D'Alema. Este implicat în „dossierism” ...

Președintele: Ce înseamnă acest neologism? Compilarea de informații sau un dosar?

Procurorul: Compilarea de informații cu scopul de a ataca reputația cuiva. Este o activitate care urma să fie desfășurată împotriva judecătorilor, inclusiv împotriva mea, dar vom discuta asta mai târziu.

Am spus „dossierism”, care înseamnă compilarea de informații care pot distruge reputația oamenilor. Acest lucru este confirmat de transcrierile unor convorbiri telefonice. În opinia mea, un aspect alarmant este că acestea oferă dovezi suplimentare privind potențialul infracțional al lui Bettino Craxi.

Vorbesc despre compilarea unor dosare cu informații destinate să prejudicieze reputația anumitor persoane eminente și mă gândesc la D'Alema, Prodi și Del Turco, despre care voi vorbi în legătură cu o anumită notă care a fost găsită în biroul lui Craxi. Dosarele au fost pregătite împreună cu o anume Tina Soncini Massari din Bologna, care este o veche prietenă a lui Craxi – prin prietenă vreau să spun că este o persoană cu care presupun că a avut relații de natură politică – în măsura în care Tina Soncini Massari apare pe o listă de cadouri pe care Craxi le-a oferit. Aceasta este un susținător important al lui Gelli și este cunoscută autorităților judiciare pentru că a aranjat distragerea autorităților judiciare din Bologna atunci când acestea cercetau masacrele, prin mituirea martorilor. În acest sens, pot prezenta probe care o identifică pe Tina Soncini Massari: autorizarea judecătorului de instrucție din Bologna, domnul Grassi dacă nu mă înșel, care arată că cel mai recent contact dintre Gelli și Tina Soncini Massari datează din 1993 și care demonstrează că aceasta a încercat să distragă anchetatorii și a mituit martori în cursul procedurii. Aceștia sunt genul de oameni pe care Bettino Craxi, un fugar de justiție care face obiectul unor mandate de arestare preventivă, îi folosește pentru a împiedica cercetările. Veți vedea și dumneavoastră ce conțin aceste documente, nu voi insista asupra lor. Un alt element important este o altă notă referitoare la Del Turco, găsită tot în biroul lui Craxi. Voi citi cu voce tare începutul, astfel încât să puteți înțelege despre ce este vorba. Administrația Partidului Socialist Italian a contribuit întotdeauna la susținerea curentului socialist al CGIL [Federația Sindicatelor Italiene]. Del Turco a preluat conducerea de la Marianetti și fluxul banilor nu s-a oprit niciodată. «În medie, Del Turco a primit între 20 și 30 de milioane pe lună de la Balzamo. Cu ocazia fiecărei alegeri sau conferințe, se făceau plăți extraordinare, de exemplu, și așa a continuat» și nota continuă cu informații despre politician.

Există și transcrieri ale unor convorbiri telefonice care conțin declarații ale lui Bitetto, în care acesta pare să vorbească despre D'Alema... Aceste declarații au fost incluse în dosar și pot fi văzute de oricine: este clar pentru toată lumea de ce sunt importante din punct de vedere infracțional.

Există, de asemenea, documente care arată că Bettino Craxi are sau, cel puțin, avea relații cu membri importanți din cadrul instituțiilor italiene. Mă refer în special la transcrierea convorbirii telefonice din 2 septembrie 1995, în cursul căreia abonatul, Craxi, vorbește cu Margherita – nu este identificată, care spune: «Alberto mi-a spus că a participat la o întâlnire dintre Arafat și Silvio și aceștia au petrecut zece minute vorbind doar despre tine. Arafat a venit în Tunisia să te vadă și i-a spus lui Silvio Berlusconi să îți transmită că și lui i-ar face plăcere să te aibă invitat în Palestina.» Tot în legătură cu capacitatea de comunicare a acuzatului, Bettino Craxi, care, repet, este un fugar de justiție și face obiectul unui mandat de arestare pentru corupție cu circumstanțe agravante, există o scrisoare pe care subsecretarul de stat la cabinetul prim-ministrului a trimis-o secretarei lui Craxi la 25 iunie, în care subsecretarul de stat la cabinetul prim-ministrului scrie: «Dragă Serenella, s-a întâmplat lucrul de care vă era teamă, deși atât Giachieri, cât și Carbonoli, promit funcții bune și că vor îndrepta lucrurile».

În esență, este vorba despre o recomandare adresată subsecretarului de stat, care se grăbește să răspundă, spunând... Serenella este Serenella Carloni. Și să fie clar că Serenella Carloni este un nimeni pe cont propriu și totuși, ca secretară a lui Bettino Craxi, încă mai putea, la 22 iunie 1995, să facă recomandări privind alocarea de zone de staționare în Perugia.

Ultimul aspect asupra căruia intenționez să insist sunt atacurile constante ale lui Bettino Craxi la adresa celor care l-au cercetat. Dreptul la apărare este sacru și culminează cu un proces echitabil, dar atunci când acest drept este exercitat prin atacarea celor implicați în procedură, cei care efectuează cercetările, acest lucru este, în opinia mea, dovada unui potențial infracțional foarte ridicat.

O notă găsită în biroul lui Craxi – biroul propriu al lui Craxi – puteți, dacă doriți, în această privință, să o ascultați pe Simonetta Carloni, care, repet, a confirmat acest lucru – conținea, printre alte remarci glumețe, o referire foarte precisă în timp la eliberarea din închisoare a lui Dell'Utri – este datată după eliberarea lui Dell'Utri. Printre alte glume, în notă scrie: «Cazul Di Pietro trebuie să devină un caz exemplar: trebuie să aflăm adevărul deoarece toate condițiile sunt prielnice. Logica obișnuită de a lovi o persoană pentru a da o lecție altor o sută. Forza Italia trebuie să își recâștige independența, ceea ce înseamnă că nu trebuie să fie supus cerințelor aliaților și expus pericolelor și incertitudinii. Există ținte-cheie, în special Cartelul Milano [un grup al procurorilor publici din Milano care luptă împotriva corupției] Trebuie să avem curajul să cerem îndepărtarea lui înainte să o facă ei. Trebuie să denunțăm prejudiciile cauzate de revoltă. Trebuie să începem prin a folosi oamenii ca exemple și să ne luptăm. Trebuie să folosim forța parlamentară în toate felurile posibile. Acest lucru include solicitarea de anchete cu multă publicitate și denunțarea abuzurilor autorităților – de către Craxi. Confiscarea întrebării parlamentare adresate de Maiolo, trimisă prin fax de grupul parlamentar Forza Italia... Luca Mantovani, care i-a trimis-o spre informare lui Bettino Craxi două zile mai târziu împreună cu o scrisoare

de însoțire care spune: «Țin să subliniez, între altele, că Maiolo a adunat în ultimele câteva ore mai multe documente cu scopul de a adresa și alte întrebări în viitorul apropiat referitoare la conducerea Ministerului Public din Milano.» Există transcrieri ale unor convorbiri telefonice, în care putem citi: «Trebuie să îi bombardăm în presă». De asemenea, sunt atacuri legate de ce s-a publicat în *Il Mattino*. Este câte ceva pentru toată lumea – nu numai pentru Ministerul Public din Milano. Sunt atacuri la adresa altor colegi și referiri la alți colegi. Într-o conversație cu Craxi, o femeie spune «Și el este uluit» și că persoana în cauză a fost folosită de grupul din Milano ca ucigaș; ea spune că a auzit de la Biondi că persoana care sosește să vorbească este efectiv în serviciul lui Caselli. Nu vă mai vorbesc de restul, deoarece puteți citi și dumneavoastră. Vă voi citi numai un fragment, parțial pentru că mă privește și parțial pentru că privește această procedură. «Și de ce nu vine altcineva?, făcând referire la Salamone, care este evident implicat ... el știe adevărul. «Cred că Milano l-a oprit». «Sunt pe cale » – aici vorbește abonatul, Bettino Craxi – «să îl denunț pe acest Ielo. Atât declarațiile lui Borelli împotriva lui Mancuso, cât și declarațiile făcute de Ielo, intră sub incidența art. 289 [din Codul penal]».

Acesta vorbește cu un anume Salvatore, care nu a fost identificat încă, dar sper că va fi identificat foarte curând, care repetă: «Da, dar el se ocupă de asta.» Craxi răspunde: «El nu are nicio legătură cu asta.» Persoana cu care vorbește spune: «Nu, sigur că nu. Ministerul se ocupă de asta.»

Președintele: Procurorul este rugat să aducă acuzațiile fără să facă aluzii, să țină partea cuiva sau să facă comentarii de natură personală.

Procurorul: Domnule președinte, acuzația se bazează pe premisa că aceste transcrieri ale convorbirilor telefonice arată, în sensul art. 133, un comportament – și în această privință acuzatul, Bettino Craxi, a săvârșit o infracțiune – demnă de un infractor recunoscut – este comportamentul cuiva care îi atacă pe toți cei care și-au făcut pur și simplu treaba pentru că pentru asta sunt plătiți și de aceea au ales să își facă treaba și au încercat să o facă în mod corespunzător, dar lui nu îi pasă, trebuie să îi atace și...

Președintele: Am înțeles de ce procurorul a solicitat prezentarea acestor documente.

Procurorul: Probele prezentate au fost rezumate considerabil, domnule președinte, deoarece există și alte materiale și eu sunt la dispoziția avocatului apărării și a instanței. A, stați puțin – acestea cuprind, de asemenea, toate măsurile de autorizare a cererilor de interceptare a convorbirilor telefonice și confiscările; sunt toate anexate.

Președintele: Anexate la seturile individuale de probe... motivările procurorului... Să începem să îl ascultăm pe avocatul care îl apără pe Craxi și care este persoana cea mai direct interesată, iar apoi dacă ceilalți vor să intervină..."

25. Avocatul reclamantului a solicitat să i se acorde accesul la deciziile de autorizare a interceptărilor și la toate documentele la care făcuse referire procurorul. Acesta a declarat că urma să prezinte comentarii cu privire la acestea într-o etapă ulterioară, observând, în orice caz, că unele fapte imputate clientului său nu puteau fi considerate comportamente agresive, fiind mai degrabă simple expuneri ale adevărului.

26. Judecătoria a amânat pentru termenul din 19 octombrie 1995 decizia privind cererea procurorului de admitere a probelor. Transcrierile convorbirilor telefonice interceptate pe linia reclamantului au fost puse la dispoziția părților imediat după ședința din 29 septembrie 1995. Domnului Guiso, avocatul reclamantului, i-a fost pus la dispoziție dosarul, inclusiv toate transcrierile, și i s-a oferit posibilitatea de a-și prezenta în scris observațiile.

27. La 2 și, respectiv, 9 octombrie 1995, cei doi avocați ai reclamantului (domnii Lo Giudice și Guiso) au fost informați că dosarul cu interceptările telefonice a fost depus la registratura Ministerului Public. Ulterior, avocații reclamantului au ridicat obiecții cu privire la admiterea interceptărilor ca probe. În special, aceștia au argumentat că, contrar art. 268 C. proc. pen., judecătoria nu a ținut o audiere specială înainte de ședința din cadrul procesului, în prezența atât a avocaților apărării, cât și a acuzării, cu scopul de a selecta interceptările care erau semnificative și de a le exclude pe cele considerate ilegale. De asemenea, acuzarea nu a solicitat prelungirea termenului de cincisprezece zile de interceptare a convorbirilor telefonice, astfel încât interceptările efectuate după primele cincisprezece zile erau ilegale și nu puteau fi folosite.

3. *Cu privire la divulgarea în presă a conținutului conversațiilor telefonice interceptate*

28. Conținutul și numele interlocutorilor anumitor conversații telefonice au fost publicate ulterior în presă.

29. În special, în numărul ziarului „*L'Unità*” din 30 septembrie 1995, a fost publicat un articol intitulat „Dosarul și conspirațiile împotriva lui Di Pietro [unul din magistrații din echipa care a cercetat cazul referitor la campania «mâini curate»]”. În acest articol se menționa faptul că interceptările convorbirilor telefonice ale reclamantului arătau că acesta pregătea o campanie de defăimare împotriva unor oameni politici, cu ajutorul unei „doamne din Bologna”, care era membru al unei asociații ilegale de masoni liberi. De asemenea, într-una din interceptări, doamna Margherita Boniver (un politician italian) i-a spus lui Craxi că domnul Berlusconi (actualul prim-ministru al Italiei) avusese o conversație cu domnul Arafat despre el și că Arafat l-ar fi „invitat” pe Craxi. În altă convorbire telefonică, fiul unuia din avocații reclamantului spusese că „ministrul” ar fi inițiat o acțiune împotriva domnului Paolo Ielo.

30. În aceeași zi, precum și la 1 și 2 octombrie 1995, *L'Unità* a publicat, de asemenea, următoarele extrase din unele dintre convorbirile telefonice interceptate.

Conversația din 26 iulie 1995 cu un anume Luca:

Craxi (vorbind cu Luca): „Acest Salamone [procurorul din Brescia] este altul care vrea să se dea în spectacol, voi vedea dacă există elemente pentru a introduce o plângere penală împotriva lui.”

Conversația din 28 iulie cu o femeie necunoscută:

Femeia: „Sunt într-o cabină telefonică din Roma. L-am văzut pe prietenul acela al tău de la Senat.”

Craxi: „De ce acest mare prieten al meu nu a zis nici măcar un cuvânt?”

Femeia: „Te lasă pe tine să comentezi. Este pierdut și spune că această persoană a fost folosită de grupul Milano în calitate de criminal. Spune că știe de la Biondi că cel care a vorbit este practic un servitor al lui Caselli [un binecunoscut magistrat italian].”

Craxi: „A, da?”

Femeia: „Referitor la povestea fratelui.”

Conversația din 3 august 1995 cu un prieten neidentificat:

Craxi: „Ar trebui ca ei să meargă și să vadă. Ar trebui să se stabilească dacă un magistrat poate cumpăra un Mercedes la un preț foarte convenabil. Poate să împrumute bani de la un prieten pentru a-și plăti datoriile la jocurile de noroc? Deci toate astea sunt legale, se poate face. Să facem o lege: magistrații pot împrumuta bani fără a plăti dobândă legală.”

Conversația din 14 august 1995 cu un bărbat neidentificat:

Bărbatul: „Săptămâna viitoare vă voi furniza toate elementele pe care mi le-ați cerut despre Kronos [o agenție de presă], cel mai important lucru este că, cel puțin până acum o lună și jumătate, nu știu dacă acum a fost revocat, Prodi era consilierul celei mai mari companii deținute de ea.”

Craxi: „A, a, a, foarte bine, dă-mi toate datele, te rog.”

Bărbatul: „Consilier al celei mai mari companii pe care o deține, unul din cei cinci membri ai organului de conducere era Prodi, așa că...”

Craxi: „Super, atunci aș dori să primesc materialul referitor la celălalt lucru...”

Conversația din 25 august 1995 cu domnul Filippo Facci [un ziarist]:

Craxi: „...Există niște piloni în *Tangentopoli* [termen folosit de presă pentru a desemna sistemul de corupție dezvăluit de cercetarea cazului „mâini curate”] care nu s-au implicat și ar trebui să fie în interior, apoi putem găsi soluția, dar fără glumă, nu mă supăr din cauza apartamentului lui D'Alema [un politician italian care a fost ulterior prim-ministru al Italiei]...”

Facci: „Scuze, telefonul a căzut când luam cartea, paginile 192 și 193, unde vorbește despre Giovannini...”

Craxi: „E o poveste, nu chiar despre chestia aia, care va stârni un mic scandal, dar va fi un contract obișnuit asupra căruia nu s-a putut interveni... mincinoșii sunt alții și acest Giovannini este un alt Greganti, apropiat de D'Alema, să-l ia naiba. Ministerul Public din Roma a deschis o anchetă pentru calomnie, dar va veni ziua judecății, lua-l-ar...”

Conversația din 2 septembrie 1995 cu un anume Valterino:

Craxi: „Ce se întâmplă cu ancheta lui Salamone? Acum nu mai e vorba despre Di Pietro, ci despre mine?”

Valterino: „Am înțeles că au fost prezentate documente împotriva ta.”

Craxi: „Ce documente?”

Valterino: „Documentele privind percheziția.”

Craxi: „Documentele privind percheziția nu au nicio legătură cu Di Pietro.”

Conversația din 2 septembrie 1995 cu avocatul Guiso:

Guiso: „Di Pietro este în Cernobbio. Astăzi, *Il corriere della sera* spune că e un nimeni și că a fost recomandat – și acest lucru e foarte important – de un agent din cadrul unei secții a poliției americane care cercetează probleme financiare. Acesta îl susține mult, ține cont, te rog, că fusese trei luni în America și acum a apărut în Cernobbio, ar trebui să vorbească în dimineața asta pe tema «politica externă, etica și finanțele.»

Craxi: „E o nebunie, dar asta e tema Fundației Mac Namara.”

Guiso: „Asta arată că a avut legături cu America, nicidecum viitorul incert pe care îl declarase când a părăsit funcția. Apoi, un ziarist mi-a dat o carte cu foarte multe informații. Nu ți-o pot trimite prin fax pentru că are caractere foarte mici.”

Craxi: „Trimite-mi-o la adresa aia prin DHL. La adresa aia pe care o știi.”

Conversația din 5 septembrie 1995 cu un ziarist de la *Il Messaggero*:

Ziaristul: „Ai auzit de noii politicieni italieni?”

Craxi: „Cine sunt?”

Ziaristul: „Di Pietro.”

Craxi: „Un mic traficant aventurier (*avventuriero trafficante*).”

Conversația din 6 septembrie pe linia lui Craxi din Hammamet. Doamna Tina Soncini vorbește cu un anume Michele:

Soncini: „Am vești interesante pentru el.”

Michele: „Spune că poți trimite un fax.”

Soncini: „Îl voi trimite mâine cu unele referiri la Bologna.”

Michele: „Să folosim un cod, unul puțin modificat, știm despre ce fel de persoane vorbim.”

Soncini: „Voi trimite niște numere de telefon ... Mi s-a zis că mama este o persoană cu multă experiență”.

Michele: „Nou-îmbogățită, toate astea ne sunt de folos, poate și niște apartamente...”

Conversația din 6 septembrie 1995 cu o anume Simona:

Craxi: „Problema a fost să realizăm fizionomia personajului... Pe scurt, asta e indiciul, se pare că a făcut niște lucruri greșite.”

Simona: „E o muncă enormă, sunt zece documente pe zi.”

Craxi: „Procese în care a fost implicat, știu câte ceva, ar trebui să analizăm informațiile, se spune că tribunalul i-a închis ușa în nas, se vorbește despre pregătirea unor cărți de către unii prieteni, cere să le trimitem lista cu membrii editurii.”

Conversația din 11 septembrie 1995 cu domnul De Jorio, un ziarist:

Craxi: „Ar trebui să vorbești cu cineva care să vină să vorbească cu mine. Problema...este să avem mâinile libere și informații.”

De Jorio: „Avem câteva.”

Craxi: „Ce face un ziar ca acesta, scandal și satiră, nu?”

De Jorio: „Am fost singurul ziar din Italia care a publicat documente despre *Gladio* [o organizație secretă despre care se bănuia că a fost înființată de partidul comunist pentru a-și atinge scopurile în timpul războiului rece]... instanțele au întrerupt procedurile privind această problemă.”

Craxi: „Nu este singurul aspect cu privire la care au întrerupt procedurile, este o tendință sistematică de a întrerupe procedurile care privesc partidul comunist.”

De Jorio: „Știți ce am descoperit? Că, în afară de Pio La Torre, și gangsterul Felice Cavallero Pollini a fost membru al *Gladio* și a fost antrenat în străinătate... și implicat în operațiunea «aurul din Dongo».”

Craxi: „Sunt multe lucruri. Ei cred că au rezolvat problema cu țăpul ispășitor, își fac iluzii, ar fi trebuit să mă omoare, dar cum nu au reușit...au încercat de două ori, o dată serviciile secrete americane, o dată serviciile secrete engleze.”

De Jorio: „Domnule președinte, fiți atent, știu că aici în Italia vor să organizeze [ceva], să vină [acolo] și să vă ia, se pare că oferă 60 de milioane [lire, aproximativ 30 987 euro] de persoană, în cadrul serviciilor secrete, să vă ia și să vă ducă în altă parte.”

Craxi: „Bine, bine, încearcă să faci asta.”

De Jorio: „Vă spun asta pentru că o persoană în care am încredere, la ultima întâlnire cu mine... Știu că a fost constituit un grup Z, ținut în umbra unei organizații de masoni liberi, alcătuită din aproximativ 600 de magistrați, iar șeful acestui grup urmează să fie Scalfaro [Președintele Republicii Italiene la vremea respectivă].”

Craxi: „Am auzit despre asta, dar nu o cred, nu sunt convins.”

Conversația din 12 septembrie 1995 cu un ziarist neidentificat:

Ziaristul: „Va veni Salamone [să vă vadă în Hammamet]?”

Craxi: „Habar nu am. Sunt aici, toată lumea știe unde pot fi găsit.”

Conversația din 12 septembrie 1995 cu un ziarist necunoscut:

Ziaristul: „Voi afirma că ați spus: „Am prieteni nu numai în lumea arabă și cred că un centru precum Centrul Wiesenthal va fi construit într-o capitală europeană, [și acest centru] va cerceta clanurile de judecători și pe toți cei care în ultimii trei ani au acționat pe nedrept împotriva mea și împotriva multor alți oameni.”

Craxi: „Nu, nu e bine așa. În primul rând, nu au acționat numai împotriva mea, nu e vorba de clanurile de judecători, ci de toate clanurile care includ judecători ... [un centru care] protejează și caută adevărul... Și încă mai sunt de aflat multe adevăruri.”

Ziaristul: „Apoi vă întreb despre Di Pietro și îmi răspundeți «Scriu o carte care va avea titlul „Mimi, un miracol italian”»

Craxi: „Nu, vreau să scriu, vreau să scriu mai puțin, nu o carte... E prea important.”

Conversația din 21 septembrie 1995 cu domnul Pierangelo Maurizio, un ziarist:

Maurizio: „Acum lucrez pentru *Il tempo*, și show-ul de televiziune al lui Gianfranco despre *Cinquestelle* a început din nou ... Am văzut chestia aia despre Enel [compania producătoare de energie electrică italiană].”

Craxi: „Povestea din ediția de astăzi a *Il giornale* este sfârșitul lumii, știți cine este personalitatea politică la care mă refer?”

Maurizio: „Nu, sincer nu știu.”

Craxi: „Este vorba de D'Alema, este o declarație [făcută de] Bitetto [un director al Enel care a fost acuzat de corupție și a făcut declarații care contestau răspunderea penală a lui Craxi și a altor politicieni].”

Maurizio: „... despre care vorbiți în cărțile dumneavoastră.”

Craxi: „Nu știam, există o declarație dată de Bitetto, în care menționează că, cu ani în urmă, dar este o continuitate în infracțiune, acesta a participat la o întâlnire în Bari sau Brindisi, unde au fost prezenți D'Alema, secretarul regional al PSI și alții și unde el, în calitate de reprezentant al Enel... a discutat contractele de achiziții publice de lucrări din Brindisi.”

Maurizio: „Și cu declarația asta cum rămâne?”

Craxi: „O am, o să v-o trimit.”

Maurizio: „Poate, vă sun mâine.”

Craxi: „Acum vor ieși la iveală câteva lucruri despre acel tânăr.”

Maurizio: „Iau o altă întorsătură... toate chestiile despre D'Alema.”

Craxi: „Lucrurile din Veneția sunt mai puțin [importante] decât alte lucruri... Aș vrea să fiu informat personal. Aș dori un număr de fax unde să vă trimit informații.”

Conversația din 23 septembrie 1995 cu un anume Rosario:

Rosario: „Faxul s-a stricat, aș fi vrut să vă trimit câteva extrase din ziarele de ieri și de azi privind cățelușul care se cheamă Lulù [probabil, fostul magistrat din Milano, Antonio Di Pietro] și fiul lui. I-ați văzut?”

Craxi: „Da, da, mersi.”

Conversația din 23 septembrie 1995 cu Roberto „Bobo” Craxi, fiul reclamantului:

Bobo: „Chestia aia o să apară lumea viitoare.”

Craxi: „Nu lumea viitoare.”

Bobo: „Nu lumea viitoare, și pentru că lumea viitoare este cazul Andreotti. O să apară luni, are 25 de pagini și o vor anticipa.”

Craxi: „În regulă, o să fie o săptămână fierbinte și le va fi teamă.”

Conversația din 23 septembrie 1995 cu doamna Pia Luisa Bianco, o ziaristă:

Bianco (vorbind cu Craxi): „A fost deja paginată. O să v-o trimit în avans ... vom pune mult accent pe ea, avem deja un acord cu *Il corriere della sera* în sensul că vor pune titluri mari, nu vă faceți griji pentru că e foarte bine gestionată problema, veți vedea, va avea un impact puternic.”

Conversația din 24 septembrie 1995 cu doamna Tina Soncini:

Soncini: „În afară de aceste documente, am o sursă de unde pot obține informații detaliate, dar am nevoie să organizați o întâlnire.”

Conversația din 25 septembrie 1995 cu un anume Luca:

Craxi: „Ar trebui să fie atacați frontal, fără teamă, cu Mancuso se poartă... Acest Ielo se comportă ca un adevărat *mafioso*, o aroganță din partea puterii.”

Luca: „Singura soluție este să le strigi în față o vom face, o vom face. Aici totul este în regulă, mai puțin ticălosul ala de Intini [un politician italian].”

Conversația din 25 septembrie 1995 cu un anume Salvatore [probabil domnul Salvatore Lo Giudice, fiul unuia dintre avocații care l-au reprezentat pe Craxi în procesul *Metropolitana Milanese*. Domnul Salvatore Lo Giudice, tot avocat, l-a înlocuit pe tatăl său în cursul unor audieri]:

Salvatore: „Da, se va gândi la asta.”

Craxi: „El nu are nicio legătură cu asta.”

Salvatore: „Ba da, sigur că are, ministerul se va gândi la asta.”

Craxi: „Pentru că este 289 [articol din Codul penal care pedepsește tentativa de a împiedica funcționarea organelor constituționale].”

Salvatore: „Asta depinde de el.”

Craxi: „Una e să introduci o cerere calm, dar nu poți să faci toate comentariile alea și să intri în polemici politice, speculația lui Ielo este defăimătoare.”

Salvatore: „Dar acum problema serioasă este să îi dăm o mână de ajutor. Este esențial să îi facem să cedeze în privința chestiei de la Veneția, singurul lucru de care le este teamă, așa că, având mai multe bănueli, are nevoie de asta ca de apă.”

Craxi: „Nu știu nimic despre povestea asta.”

Salvatore: „Am multe materiale.”

Craxi: „Mă voi ocupa imediat de chestiune, mâine voi trimite faxuri și apoi vă voi informa.”

Salvatore: „Atunci e important să solicităm disponibilitatea statului.”

Craxi: „Este de ajuns să ajungă imediat, apoi sunați când pleacă.”

Salvatore: „Facem totul foarte repede, apoi voi merge direct la Roma. În orice caz, cel cu care lucrăm este de încredere, apoi treaba serioasă este că folosește aceleași elemente ca și Milano, prin urmare, ar fi o mare belea dacă se află că, dispunând de aceleași elemente, Milano nu a acționat, sunt multe idei care pot fi folosite.”

Conversația de la o dată nespecificată cu un anume domn Paolo Farina:

Craxi: „Ăsta e un idiot, un idiot de prima mână.”

Farina: „A fost înlocuit de ...”

Craxi: „A fost înlocuit pentru că era incompetent.”

Farina: „A fost înlocuit de Andò”.

Craxi: „Era incompetent.”

Farina: „A încercat să sugereze că înlocuirea lui ...”

Craxi: „Sigur că nu ...”

Farina: „S-au prezentat ca susținători ai [*Alleanza nazionale*, un partid politic italian].”

Craxi: „Exact ... dar ăla e un idiot, un personaj modest, nu știu cum a putut să ajungă acolo.”

*L'Unità* a scris, de asemenea, că, într-o altă conversație cu o persoană necunoscută, Craxi își exprimase aprecierea pentru un recital cu Pavarotti transmis de televiziunea italiană; când a aflat că prietenul lui nu îl văzuse, a spus: „Sună-l pe Rossella [directorul unui buletin de știri] și cere să ți se trimită caseta.”

31. *Il Giorno* din 30 septembrie 1995 a publicat un articol cu titlul „Încercările unui prieten al șefului P2 [o asociație ilegală a masonilor liberi] de a crea probe false”. Se referea la o conversație telefonică pe care a avut-o reclamantul la 24 septembrie cu doamna Tina Soncini, în care era vorba de „documente făcute *ad hoc*” pentru a fi trimise unei companii

editoriale. Articolul se referea la legăturile despre care se pretindea că există între Doamna Soncini și domnul Licio Gelli, șeful P2.

32. *La Repubblica* din 30 septembrie 1995 a publicat un articol cu titlul „Vom cere arestarea Cartelului [mâini curate]”. În ceea ce privește interceptările telefonice, articolul preciza numele unor ziariști care vorbiseră la telefon cu reclamantul și conținutul conversației telefonice cu doamna Boniver relatat de *L'Unità*. *La Repubblica* a relatat, de asemenea, conținutul conversației telefonice pe care o avusese reclamantul cu domnul Luca Iosi, „interlocutorul din Italia” al acestuia, la 14 septembrie 1995. Conversația în cauză a fost interpretată ca o încercare de a-l ataca pe domnul Di Pietro în privința unui apartament închiriat fiului său. Conținutul acesteia a fost următorul:

Iosi: „Fiul eroului contribuie în fiecare an cu 2 400 000 de lire [aproximativ 1 239 de euro].”

Craxi: „Așa mult ... Când o să iasă la iveală chestia asta?”

Iosi: „Acum vom face vâlvă cu cazul și apoi i-o vom trage [expresie italiană care înseamnă să ataci pe cineva agresiv], 200 000 de lire [aproximativ 103 euro] în ciuda tarifelor pentru chirie și oficial e pe numele lui doar pentru a-l lăsa pe fiul lui să stea în el.”

33. *La Repubblica* a relatat și conținutul unor conversații telefonice pe care le avusese reclamantul cu doamna Tina Soncini, cu o anume Anna, cu domnul Alessandro Caprettini (directorul unui ziar italian), cu doamna Alda D'Eusanio și domnul Enrico Mentana (doi ziariști) și cu un anume Ugo. Conținutul acestora este următorul:

Conversația din 21 iulie 1995:

Craxi: „Enrico, în momentul ăsta nu mă ajuți.”

Mentana: „Vreți să spuneți, onorând adevărul.”

Craxi: „Publicând lucrurile pe care le spun, doar de dragul de a le publica... Băieții de la *Giovine Italia* [o organizație politică] au făcut ceva azi dimineață.”

Mentana: „Nu știam asta.”

Craxi: „Gândește-te, nimeni nu era acolo, nici televiziunea, acum ar trebui să publici știrile astea, cel puțin știrile astea, erau o sută, sunt buni, am trimis o notă de natură istorică, ceva despre *Giovine Italia* a lui Mazzini [un patriot italian] ... dacă vei continua, vei vedea mica surpriză.”

Conversația din 24 iulie 1995:

Craxi: „Ar trebui să vin așa cum veneam de multe ori în Italia, cu mustață: de fapt, veneam cu o perucă și o mustață falsă... Idioți.”

D'Eusanio: „Ăsta e momentul să facem ceva cu garanțiile procedurale, magistrații, *pentiti*, Contrada, Tortora [persoane acuzate de *pentiti* în procese privind mafia], dacă nu profitați de ocaziile astea, nu veți mai putea face nimic.”

Craxi: „Să spunem adevărul, sunt niște grupuri care organizează plecări, bande adevărate.”

D'Eusanio: „Bettino [porecla lui Craxi], sunt idioți, persoane ineficiente, lași.”

Craxi: „Nu, nu, au ajuns la un acord și lipsa de curaj face parte din informații, toate astea nu s-ar întâmpla dacă nu ar fi niște lași în ziare și la televiziuni.”

D'Eusanio: „Directorul meu este o persoană care nu crede în nimic, prin urmare, se ține tare pe poziții și cineva îl protejează pe el și pe prietenii lui să continue să nu creadă în nimic.”

Conversația din 3 august 1995:

Caprettini: „Cred că lucrul amuzant este următorul, știți ce voi face, voi publica, desigur, această chestie, apoi mă voi adresa unui prieten magistrat și apoi îi voi spune: Hai să cercetăm această chestiune, așa vom menține problema în actualitate.”

Conversația din 29 august 1995:

Craxi (vorbind cu Ugo): „Nu înțeleg ce se întâmplă în Italia, dacă mergem la alegeri imediat sau nu; în cazul unui răspuns afirmativ, nu e nimic de făcut; dacă nu, în opt luni vom pregăti o listă cu socialiști, vom pune pe ea o garoafă roz drăguță [simbolul PSI]. Voi aranja să fie întocmită lista, vorbesc serios. Nu mai putem accepta situația.”

Conversația din 20 septembrie 1995:

Soncini: „Am avut informații despre asta, se zvonește, tatăl lui D'Alema în 1941 a fost secretarul [Universității grupului fascist] Guf din Ravenna, e sigur.”

Craxi: „Aș vrea să aflu informații mai precise ...”

Soncini: „Vă pot oferi întreaga poveste, având în vedere că, după ce a cauzat moartea a trei sute de mii de oameni, a spus-o unui ziarist.”

Craxi: „Și ne vom ocupa și de trădare.”

Conversația din 25 septembrie 1995:

Craxi: „Trimiteți-mi un text.”

Anna: „Este foarte important, vi-l trimit și îl veți transmite procurorului din Veneția, domnul Nordio... Acum, este important să le oferim o mână de ajutor, să îi atacăm privind această chestiune legată de Veneția, singurul lucru de care se tem... această persoană care lucrează cu noi este cineva în care am încredere, apoi treaba serioasă este că folosește aceleași elemente ca și Milano, ceea ce va dovedi că Milano nu a acționat, deși dispunea de aceleași elemente.”

34. *La Repubblica* a relatat, de asemenea, următoarele conversații telefonice din 10 august 1995 dintre Anna Craxi, soția reclamantului, și Veronica Berlusconi, soția actualului prim-ministru al Italiei.

Veronica Berlusconi: „Anna, ce mai faci?”

Anna Craxi: „Bună ziua, totul e în regulă?”

Veronica Berlusconi: „Da, am sosit în Sardinia acum două zile. Călătoria a fost extrem de obositoare ...”

35. *La Repubblica* a menționat că „în ziua în care Lady Veronica a avut conversația telefonică politicoasă cu prietena ei, soțul acesteia din urmă fusese deja declarat *latitante* [care eludează în mod deliberat justiția] de către Judecătoria din Milano”.

36. *Il corriere della sera* din 1 octombrie 1995 a publicat conținutul unei conversații telefonice pe care a avut-o reclamantul cu un anume Salvatore, identificat ulterior ca fiind Salvatore Lo Giudice. Conținutul acesteia este următorul:

Salvatore: „Ar trebui să spunem că suntem gata să fim ascultați. Pentru că e o situație interesantă. Am avut o serie de contacte cu acest magistrat.”

Craxi: „Bine. Până una-alta, eu nici nu știu care sunt lucrurile astea.”

Salvatore: „Este evident, dar el știe că nu este total irelevant.”

Craxi: „Având în vedere un discurs cu caracter general.”

Salvatore: „Corect. El știe că [asta] nu are nicio legătură cu cealaltă poveste; sunt doar chestii inserate cu scopul de a veni și de a te asculta.”

Craxi: „Trimiteți-mi un text.”

Salvatore: „E foarte important. Vi-l voi trimite și îl veți retransmite domnului Nordio, procurorul de la Parchetul de pe lângă Judecătoria din Veneția. Aveți nota aceea?”

Craxi: „Nici măcar nu am citit-o.”

Salvatore: „Uitați-vă la ea, e lucru serios. Nu va fi nicio problemă cu Tunisia.”

Craxi: „Aici sunt puțin supărați pe Italia, în general. Voi interveni.”

Salvatore: „În felul acesta, vom crea o mare problemă pentru ei, pentru că persoana asta mi-a zis lucruri foarte interesante. De exemplu, a consultat Digos [o secție a poliției italiene] și sunteți pe lista cu *latitanti*. Așa că se va crea un mare contrast, care ne va ajuta mult.”

Craxi: „De ce?”

Salvatore: „Pentru că după aceea vom putea să dovedim că ordinul care vă declară *latitante* a fost arbitrar. Așa că, dacă îl putem aduce [să vă vadă], va fi dificil ca ei să justifice faptul că eludați justiția.”

Craxi: „Deci celălalt nu o să vină?”

Salvatore: „Este blocat în Milano.”

Craxi: „Nu pot să cred.”

Salvatore: „Da, știu sigur, mi-a zis. Dar acesta, dimpotrivă, este în stare să facă orice [expresie italiană care înseamnă tot ce este necesar pentru ca cineva să își atingă scopurile].”

Salvatore: „Deci la Minister este o înțelegere, va fi...”

37. În aceeași zi, *Il corriere della sera* a publicat un interviu cu Salvatore Lo Giudice, care a explicat că conversația telefonică în cauză nu privea o „conspirație” organizată de reclamant, și o scrisoare a doamnei Berlusconi, în care contesta posibilitatea de a include în dosar conversația pe care o avusese cu soția reclamantului. Au apărut articole în *Il Corriere della sera* și alte ziare privind interviurile și declarațiile date de domnul Nordio, procuror din cadrul Parchetului de pe lângă Judecătoria Venetia, care a criticat difuzarea publică a interceptărilor telefonice și a declarat că nu a urmat niciodată proceduri ilegale pentru a servi interesele reclamantului. Acesta din urmă era liber să creadă că ar fi putut profita de cercetările legitime și imparțiale pe care le efectua domnul Nordio. Presa a publicat alte declarații făcute de persoanele cu care a vorbit reclamantul la telefon, precum și răspunsurile reclamantului la discursul ținut de Paolo Ielo la 29 septembrie 1995. Reclamantul a declarat, în special, că procurorul în cauză este un „mincinos recunoscut” (*bugiardo matricolato*) și că a folosit un limbaj „stalinist”.

38. În următoarele zile, *La Repubblica*, *L'Unità* și *Il Corriere della sera* au publicat articole care făceau referire la conversațiile telefonice menționate anterior și la discursul ținut de Paolo Ielo la ședința de judecată din 29 septembrie 1995. Acestea conțineau și încercări de interpretare a sensului exact al conversațiilor. Unele ziare au comentat că transcrierile conversațiilor telefonice arătau, împreună cu alte elemente, că reclamantul încerca să se folosească de influența și relațiile sale pentru a organiza o campanie de defăimare împotriva adversarilor săi politici și împotriva magistraților care îl cercetau. În plus, s-a discutat în presă dacă reclamantul avea sau nu puterea de a influența linia politică a partidului *Forza Italia*, cu ajutorul unor membri cu care păstrase, aparent, o legătură strânsă. *La Repubblica* din 2 octombrie 1995 a publicat un articol scris la 18 septembrie 1995 de însuși reclamantul și care conținea considerații de natură politică.

39. Paolo Ielo a acordat presei o serie de interviuri privind această problemă; el a declarat că regretă faptul că l-a comparat pe reclamant cu un „infractor recunoscut”, dar era de datoria lui să controleze conversațiile telefonice ale unei persoane care eluda în mod deliberat un ordin judecătoresc. Chiar dacă respectivele conversații telefonice nu dezvăluiau niciun comportament relevant din punct de vedere penal, acestea ar trebui să fie luate în considerare pentru a aprecia personalitatea reclamantului și pentru a stabili pedeapsa pe care procurorul ar fi putut să o ceară la începutul procesului.

#### 4. Deciziile privind legalitatea interceptărilor convorbirilor telefonice

40. La termenul din 19 octombrie 1995, Judecătoria din Milano a solicitat părților să clarifice cine dezvăluise presei conținutul interceptărilor conversațiilor telefonice înainte ca autoritatea judiciară competentă să fi avut posibilitatea de a se pronunța cu privire la admisibilitatea acestora. Domnul Ielo a subliniat că, imediat după ședința din 29 septembrie 1995, dosarul care conținea toate interceptările convorbirilor telefonice fusese transmis domnului Guiso, avocatul reclamantului; dosarul se întorsese la Ministerul Public abia luna următoare, când o parte din transcrieri fuseseră difuzate deja public. Domnul Ielo a concluzionat că procurorul nu putea fi considerat responsabil pentru divulgarea actelor în cauză. Reprezentantul părții civile a declarat că nu avea nimic de comentat în acest sens: acesta nu copiasse transcrierile și nu le dăduse unor terțe persoane. Domnul Guiso a confirmat versiunea domnului Ielo. Acesta a precizat că a copiat dosarul care îi fusese transmis, dar că făcuse acest lucru într-o manieră deosebit de discretă, pentru a proteja interesele reclamantului și pentru a evita orice divulgare care l-ar putea prejudicia. Unii ziariști solicitaseră să li se acorde accesul la transcrieri, dar domnul Guiso refuzase categoric. Domnul Guiso a subliniat că, astfel cum prevede legea, dosarul cu transcrierile fusese pus la dispoziția tuturor părților la proces, nu numai avocaților care îl apărau pe reclamant. Domnul Guiso a concluzionat că divulgarea transcrierilor se datora în mod clar acțiunii unor terțe persoane. Nu îl interesa acest aspect, singura problemă pe care dorea să o aducă în discuție

fiind motivul pentru care interceptările conversațiilor telefonice fuseseră prezentate la ședința publică. Avocații celorlalte persoane acuzate au declarat că nu erau responsabili pentru divulgare.

41. Prin încheierea din 19 octombrie 1995, Judecătoria Milano a constatat că, contrar alegațiilor reclamantului (a se vedea, supra, pct. 27), faptul că nu a fost organizată o ședință specială înainte de proces, cu scopul de a selecta conversațiile telefonice interceptate, nu constituia o încălcare a dispozițiilor relevante din dreptul italian. Judecătoria a observat, în primul rând, că, în conformitate cu art. 271 C. proc. pen. și cu jurisprudența Curții de Casație, nerespectarea formalităților menționate la art. 268 alin. (4) și (6) C. proc. pen. nu împiedica utilizarea interceptărilor. În plus, aceasta a remarcat că, în conformitate cu art. 295 alin. (3) C. proc. pen., art. 268 în cauză, care privea interceptările convorbirilor telefonice în cursul anchetelor preliminare, ar putea fi aplicat în etapa procesului doar „dacă este posibil”. În prezenta cauză, selectarea materialelor s-a făcut în prezența părților și în cadrul său „normal”, adică la audierea procesului. Totuși, judecătoria a decis să nu folosească informațiile obținute din interceptările telefonice efectuate între 20 iulie și 3 august 1995, având în vedere că acestea erau relevante, dar nu „absolut necesare”, în sensul art. 597 C. proc. pen., pentru aprecierea personalității reclamantului. De asemenea, judecătoria a hotărât că interceptările efectuate după 3 august 1995 nu puteau fi folosite ca probe, având în vedere că procurorul nu făcuse nicio cerere pentru extinderea duratei interceptării și nici nu se putea considera că o astfel de autorizare fusese acordată implicit pe toată durata în care reclamantul urma să se ascundă.

### **C. Condamnarea reclamantului în procesul *Metropolitana Milanese***

42. Prin hotărârea din 16 aprilie 1996, Judecătoria din Milano l-a condamnat pe reclamant la o pedeapsă de opt ani și trei luni de închisoare și la plata unei amenzi de 150 de milioane de lire italiene (aproximativ 77 468 euro). Această sentință a fost confirmată în apel la 5 iunie 1997. Hotărârea din apel a fost casată de Curtea de Casație și cauza a fost rejudecată de Judecătoria din Milano, care, la 24 iulie 1998, a redus pedeapsa impusă reclamantului la patru ani și șase luni de închisoare. Hotărârea a devenit definitivă la 20 aprilie 1999.

43. Reclamantul s-a plâns de caracterul inechitabil al acțiunii penale *Metropolitana Milanese* în cadrul cererii nr. 63226/00, introdusă la 15 octombrie 1999. Prin decizia din 14 iunie 2001, Curtea a declarat cererea inadmisibilă.

## **II. Dreptul și practica interne relevante**

### ***A. Efectuarea actelor de cercetare penală după punerea în mișcare a acțiunii penale și accesul la aceste acte și la documentele incluse în dosarul procurorului***

44. Art. 430 alin. (1) C. proc. pen. îi permite procurorului să efectueze, chiar și după punerea în mișcare a acțiunii penale, acte de cercetare penală suplimentare (*attività integrativa di indagine*) în vederea prezentării unor cereri judecătorului. Toate documentele privind aceste acte sunt depuse imediat la dosar. Avocaților inculpaților și ai părții civile li se acordă accesul la actele în cauză și pot obține o copie a acestora.

Conform art. 268 C. proc. pen., procurorul trebuie să depună la dosar transcrierile oricărei conversații telefonice care a fost interceptată. Avocaților inculpaților și ai părții civile li se acordă accesul la aceste transcrieri și pot obține o copie a acestora.

### ***B. Interdicția de a publica acte și documente***

45. Art. 114 alin. (1) C. proc. pen. interzice publicarea parțială sau totală a oricărui act sau document căruia i se aplică norma de confidențialitate. În conformitate cu art. 329 C.

proc. pen., această normă de confidențialitate include toate actele efectuate de procuror sau de organele de poliție în cursul cercetărilor, dar nu se mai aplică la sfârșitul anchetelor preliminare. Odată început procesul, interdicția de publicare se aplică tuturor actelor aflate la dosarul procurorului (*fascicolo del pubblico ministero*) până la pronunțarea hotărârii din apel [art. 114 alin. (3) C. proc. pen.]. Actele care nu intră sub incidența normei de confidențialitate pot fi oricând publicate [art. 114 alin. (7) C. proc. pen.].

### *C. Normele privind selectarea materialelor obținute în timpul interceptărilor conversațiilor telefonice*

46. În conformitate cu art. 268 alin. (6) C. proc. pen., reprezentanții părților sunt informați că, într-un termen stabilit, pot examina transcrierile interceptărilor și pot asculta conținutul acestora. După expirarea acestui termen, judecătorul dispune includerea în dosar a tuturor conversațiilor care nu sunt în mod vădit irelevante. Acesta procedează, chiar și *ex officio*, la excluderea (*stralcio*) materialelor a căror utilizare este interzisă. Procurorul și avocații apărării au dreptul să participe la procedura de excludere și sunt informați cu privire la aceasta cu cel puțin douăzeci și patru de ore înainte (*Il pubblico ministero e i difensori hanno diritto di partecipare allo stralcio e sono avvisati almeno ventiquattro ore prima*).

În conformitate cu art. 271 C. proc. pen., rezultatele interceptărilor convorbirilor telefonice nu pot fi utilizate dacă acestea au fost efectuate în cazuri nepermise de lege sau dacă nu au fost respectate cerințele art. 267 și ale art. 268 alin. (1) și (3).

Art. 295 alin. (3) C. proc. pen. stipulează că, pentru a facilita căutarea unei persoane care se sustrage acțiunii penale, procurorul sau judecătorul poate dispune interceptarea convorbirilor telefonice. În acest caz, prevederile art. 268 se aplică „acolo unde este posibil” (*ove possibile*).

## În drept

### I. Sfera de aplicare a cauzei

47. În urma deciziei Curții privind admisibilitatea, reclamantul a prezentat argumente privind fondul, în care s-a plâns de ilegalitatea interceptărilor convorbirilor telefonice.

48. Curtea amintește că, în decizia din 7 decembrie 2000, a declarat admisibil capătul de cerere al reclamantului referitor la difuzarea publică a interceptărilor convorbirilor telefonice, dar a declarat inadmisibile celelalte capete de cerere ale reclamantului, inclusiv aspectul pretensei ilegalități a interceptărilor în cauză. Astfel, sfera de aplicare a prezentei cauze în fața Curții este limitată la capetele de cerere care au fost declarate admisibile (a se vedea *Lamanna împotriva Austriei*, nr. 28923/95, pct. 23, 10 iulie 2001, neinclusă în culegere).

### II. Cu privire la pretinsa încălcare a art. 8 din convenție

49. Reclamantul s-a plâns de difuzarea publică și divulgarea ulterioară în presă a conținutului conversațiilor telefonice interceptate. Acesta a argumentat în special că decizia procurorului de a depune la dosar materialele – cu privire la care considera că nu are o valoare probatorie – încălca articolul 8.

Această dispoziție este redactată după cum urmează:

„1. Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale.

2. Nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acest amestec este prevăzut de lege și constituie o măsură care, într-o societate democratică, este necesară pentru

securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protecția sănătății sau a moralei, ori protejarea drepturilor și libertăților altora.”

## *1. Argumentele părților*

### **(a) Reclamantul**

50. Reclamantul a criticat faptul că s-a făcut referire la anumite interceptări la ședința publică din 29 septembrie 1995, în prezența presei, fără impunerea niciunei restricții privind raportarea. Acesta considera că conținutul lor nu era relevant pentru proces și că acesta a fost divulgat cu scopul de a prejudicia imaginea publică a acestuia și pe cea a persoanelor cu care vorbise la telefon. În special, unele comentarii făcute de domnul Ielo despre doamna Tina Soncini erau false, incorecte și constituiau o formă de calomnie. De asemenea, reclamantul a pretins că autoritățile nu au respectat procedurile prevăzute de lege, în special la art. 268 C. proc. pen.. În această privință, acesta a remarcat că, înainte să le prezinte la ședința de judecată publică, procurorul ar fi trebuit să depună la dosar transcrierile conversațiilor telefonice interceptate, pentru ca apărarea să aibă astfel acces la conținutul lor. În plus, ar fi trebuit organizată o ședință specială nepublică pentru a proceda la excluderea (*stralcio*) materialelor care nu puteau fi folosite (a se vedea, supra, pct. 46).

51. În orice caz, reclamantul consideră că nu ședința de judecată fusese sursa informațiilor din presă, ci, în principal, depunerea la dosar a majorității transcrierilor. În această privință, reclamantul a subliniat că procurorul nu a făcut distincție, în privința materialelor depuse la dosar, între materialele cu privire la care considera că ar putea avea valoare probatorie și restul interceptărilor. Acesta fusese cu siguranță conștient de conținutul confidențial și privat al materialelor pe care le examinase și știa că depunerea lor la dosar urma să le facă publice. În opinia reclamantului, nimic din legea italiană nu impunea depunerea la dosar a tuturor interceptărilor și nu împiedica acuzarea să îi pună reclamantului la dispoziție toate sau o parte din interceptări înainte de depunerea acestora.

52. De asemenea, reclamantul a subliniat că campania *mani pulite* se desfășurase într-un mod injust și avea un scop politic. În special, au fost comise o serie de încălcări ale confidențialității care se aplica cercetărilor, cu scopul de a atrage atenția mass-mediei. Acesta a concluzionat că, prin difuzarea publică a interceptărilor, autoritățile italiene nu respectaseră obligațiile pozitive care li se impun la art. 8 din convenție.

### **(b) Guvernul**

53. Guvernul a argumentat că faptul că presa a avut acces la transcrierile interceptărilor telefonice era conform cu legislația aplicabilă în ceea ce privește publicitatea ședințelor de judecată și a documentelor neclasificate aferente proceselor. Acuzarea a ales în mod legitim să solicite includerea interceptărilor ca probe la ședința publică, astfel încât avocații reclamantului să aibă posibilitatea deplină de a contesta această cerere. În aceste circumstanțe, autoritățile judiciare nu erau responsabile pentru divulgarea conținutului conversațiilor telefonice interceptate, a căror includere ca probe împotriva acuzatului a fost solicitată de acuzare.

54. În ceea ce privește restul interceptărilor telefonice (cele a căror admitere ca probe nu fusese solicitată de acuzare), Guvernul a subliniat că fuseseră depuse la dosar pentru a fi comunicate avocaților reclamantului și pentru a le oferi astfel acestora posibilitatea de a le utiliza. Accesul la documentele depuse la dosar este garantat doar părților și avocaților acestora și nu ziariștilor sau altor persoane. În plus, după depunerea lor la dosarul Ministerului Public, documentele nu mai intră sub incidența normei de confidențialitate și pot fi publicate în conformitate cu art. 114 alin. (7) C. proc. pen. Faptul că și presa a avut acces la aceste documente nu genera răspunderea statului, având în vedere că procurorul nu și-ar fi putut imagina că cineva ar fi putut divulga ziariștilor conținutul interceptărilor în cauză. În

continuare, Guvernul a subliniat că, înainte de depunerea la dosar, transcrierile fuseseră păstrate confidențiale în mod corespunzător, astfel cum reiese din faptul că, înainte de data respectivă, conținutul acestora nu era cunoscut de presă.

55. În plus, Guvernul considera că alegația reclamantului, conform căreia procurorul nu a făcut distincție între materialele cu privire la care considera că ar putea avea o valoare probatorie și restul interceptărilor, era nefondată și nu avea niciun temei în sistemul juridic italian. De fapt, este de competența instanței, și nu a acuzării, să decidă ce documente sunt relevante pentru hotărârea cu privire la acuzații. Conform Guvernului, depunând la dosar toate materialele pe care le deținea, procurorul i-a oferit inculpatului o ocazie echitabilă de a lua la cunoștință de elementele care existau împotriva lui.

56. În cele din urmă, Guvernul a remarcat că, prin publicarea materialelor privind interceptările telefonice, presa și-a exercitat dreptul, garantat la art. 10 din convenție, de a informa publicul. Este adevărat că presa ar trebui să nu depășească limitele impuse de protejarea reputației persoanelor; totuși, Guvernul a observat că reclamantul nu a prezentat niciun document care să demonstreze că persoanele implicate în conversațiile telefonice utilizaseră căile de atac interne care protejează dreptul acestora de a se bucura de o reputație bună, precum o acțiune în despăgubiri în fața unei instanțe civile sau o cerere pentru deschiderea unui proces penal.

## *2. Motivarea Curții*

57. Curtea subliniază că respectivele conversații telefonice intră sub incidența noțiunilor de „viață privată” și „corespondență”, în sensul art. 8 (a se vedea, printre alte autorități, următoarele hotărâri: *Malone împotriva Regatului Unit* din 2 august 1984, Seria A nr. 82, p. 30, pct. 64; *Kruslin împotriva Franței și Huvig împotriva Franței* din 24 aprilie 1990, Seria A nr. 176-A și B, p. 20, pct. 26, și p. 52, pct. 25; *Halford împotriva Regatului Unit* din 25 iunie 1997, *Culegere de hotărâri și decizii* 1997-III, p. 1016–17, pct. 48; *Kopp împotriva Elveției* din 25 martie 1998, *Culegere* 1998-II, p. 540, pct. 53). Prin urmare, citirea cu voce tare, la audierea din 29 septembrie 1995, și dezvăluirea conținutului interceptărilor telefonice presei constituiau un amestec în exercitarea unui drept garantat reclamantului la art. 8 § 1 din convenție. Guvernul nu a contestat acest lucru.

58. Un astfel de amestec încalcă art. 8, cu excepția cazului în care acesta este „prevăzut de lege”, urmărește unul sau mai multe scopuri legitime, menționate la paragraful 2, și este, de asemenea, „necesar într-o societate democratică” pentru a atinge aceste scopuri (a se vedea *Petra împotriva României*, hotărârea din 23 septembrie 1998, *Culegere* 1998-VII, p. 2853, pct. 36).

59. Pentru a stabili dacă amestecul contestat este în conformitate cu convenția, Curtea va examina separat publicarea de către presă a unor pasaje din conversațiile telefonice și citirea cu voce tare, la proces, a conținutului unor interceptări.

### **(a) Publicarea de către presă a unor pasaje din conversațiile telefonice ale reclamantului**

60. Curtea observă că reclamantul a criticat, în special, faptul că, după ședința din 29 septembrie 1995, presa a publicat conținutul anumitor conversații interceptate pe linia telefonică a acestuia din Hammamet.

61. Curtea remarcă faptul că referirea făcută de Guvern la art. 114 alin. (7) C. proc. pen. pare să sugereze că publicarea în cauză era ilegală în temeiul sistemului juridic italian. Cu toate acestea, în circumstanțele speciale ale prezentei cauze, Curtea nu consideră că este necesar să stabilească dacă ingerința contestată era „în conformitate cu legea” și dacă urmarea un scop legitim, ci va presupune în scopul prezentei cauze că aceste cerințe au fost respectate.

62. Curtea amintește că libertatea de exprimare constituie una din fundamentele esențiale ale unei societăți democratice și că garanțiile care trebuie acordate presei sunt

deosebit de importante (a se vedea, printre alte autorități, *Jersild împotriva Danemarcei*, hotărârea din 23 septembrie 1994, Seria A nr. 298, p. 23, pct. 31).

63. Mai exact, în ceea ce privește raportarea de către presă a unor știri privind o acțiune penală *pendinte*, trebuie să se sublinieze că există o recunoaștere generală a faptului că instanțele nu pot funcționa în mod izolat. Deși instanțele constituie forumul necesar pentru stabilirea vinovăției sau a nevinovăției unei persoane în cazul unei acuzații de natură penală, acest lucru nu înseamnă că nu poate exista o discuție anterioară sau contemporană cu privire la obiectul unor procese penale în altă parte, fie în jurnale de specialitate, în presa generală sau în rândul publicului larg [a se vedea, *mutatis mutandis*, *Sunday Times împotriva Regatului Unit (nr. 1)*, hotărârea din 6 noiembrie 1980, Seria A nr. 38, p. 40, pct. 65].

64. Raportarea, inclusiv comentariile, la procedura în fața unei instanțe contribuie la publicitatea acesteia și astfel este conformă cu cerința de la art. 6 § 1 din convenție, conform căreia ședințele de judecată trebuie să fie publice. Nu numai că mass-media are sarcina de a comunica astfel de informații și idei: publicul are, de asemenea, dreptul de a le primi (a se vedea *Worm împotriva Austriei*, hotărârea din 29 august 1997, *Culegere* 1997-V, p. 1551-1552, pct. 50). Acest lucru este valabil cu atât mai mult atunci când este vorba despre o figură publică, precum, în prezenta cauză, un politician și fost prim-ministru. Astfel de persoane se expun inevitabil și cu bună știință unei analize atente, atât din partea ziariștilor, cât și a publicului larg (a se vedea, printre alte autorități, *Lingens împotriva Austriei*, hotărârea din 8 iulie 1986, Seria A nr. 103, p. 26, pct. 42).

65. Totuși, figurile publice au dreptul să se bucure de garanțiile prevăzute la art. 8 din convenție la fel ca orice altă persoană. În special, interesul publicului de a primi informații privește doar fapte care sunt legate de acuzațiile de natură penală aduse împotriva acuzatului. Acest lucru trebuie avut în vedere de ziariști atunci când comunică informații privind o acțiune penală *pendinte*, iar presa ar trebui să se abțină de la publicarea informațiilor care sunt de natură să prejudicieze, intenționat sau nu, dreptul persoanelor acuzate la respectarea vieții private și a corespondenței (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Worm împotriva Austriei*, hotărâre citată anterior, *ibidem*).

66. Curtea observă că, în prezenta cauză, unele conversații publicate în presă aveau un caracter strict privat. Acestea priveau relația reclamantului și a soției sale cu un avocat, un fost coleg, un susținător politic și soția domnului Berlusconi. Conținutul acestora nu avea aproape deloc legătură cu acuzațiile de natură penală aduse împotriva reclamantului. Guvernul nu a contestat acest lucru.

67. În opinia Curții, publicarea acestora de către presă nu corespundea unei nevoi sociale stringente. Prin urmare, amestecul în drepturile reclamantului prevăzute la art. 8 § 1 din convenție nu era proporțional cu scopurile legitime care ar fi putut fi urmărite și, în consecință, nu era „necesar într-o societate democratică” în sensul paragrafului 2 din acest articol.

68. Rămâne să se stabilească dacă ingerința contestată poate să fie imputată statului și, prin urmare, să angajeze răspunderea Italiei în fața organelor Convenției.

69. În această privință, Curtea observă că publicarea a fost făcută de ziare private. Reclamantul nu a sugerat că aceste ziare erau în vreun fel controlate de autoritățile publice.

70. Interceptările publicate de presă nu fuseseră, într-o anumită măsură, citite cu voce tare în instanță, având în vedere că acuzarea nu solicitase admiterea acestora ca probe împotriva reclamantului. În aceste circumstanțe, Curtea consideră stabilit faptul că sursa informațiilor ziariștilor a fost majoritatea interceptărilor depuse la dosar.

71. În ceea ce privește modalitatea în care presa avusese acces la aceste transcrieri, Curtea nu poate accepta alegația reclamantului, conform căreia, prin depunerea la dosar a majorității interceptărilor, procurorul a ales să le difuzeze în domeniul public. Din dispozițiile relevante ale dreptului intern (a se vedea supra, pct. 44) reiese că, în temeiul sistemului juridic italian, depunerea unui document la dosar nu îl face accesibil publicului, ci doar părților.

72. În aceste circumstanțe, Curtea ajunge la concluzia că divulgarea conversațiilor prin intermediul presei nu este o consecință directă a unei fapte a procurorului, ci este foarte probabil ca aceasta să fi fost cauzată fie de o eroare a grefei, fie prin obținerea de către presă a informațiilor de la una din părțile la acțiune sau de la avocații acestora.

73. Totuși, Curtea reamintește că, deși obiectivul esențial al art. 8 este acela de a proteja persoanele particulare împotriva ingerințelor arbitrare ale autorităților publice, acesta nu se limitează la a obliga statul să se abțină de la asemenea ingerințe: pe lângă acest angajament negativ, pot exista obligații pozitive inerente respectării efective a vieții private (a se vedea *Botta împotriva Italiei*, hotărârea din 24 februarie 1998, *Culegere* 1998-I, p. 422, pct. 33). Prin urmare, Curtea trebuie să stabilească dacă autoritățile naționale au luat măsurile necesare pentru a asigura protecția efectivă a dreptului reclamantului la respectarea vieții sale private și a corespondenței acestuia (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Guerra și alții împotriva Italiei*, hotărârea din 19 februarie 1998, *Culegere* 1998-I, p. 227, pct. 58).

74. În acest context, Curtea consideră că ar trebui să fie disponibile garanții adecvate pentru a preveni orice astfel de divulgare cu caracter privat care poate fi contrară garanțiilor de la art. 8 din convenție (a se vedea, *mutatis mutandis* și în legătură cu divulgarea de informații personale privind sănătatea, *Z împotriva Finlandei*, hotărârea din 25 februarie 1997, *Culegere* 1997-I, p. 347, pct. 95). În plus, atunci când o astfel de divulgare a avut loc, obligația pozitivă inerentă respectării efective a vieții private presupune obligația de a efectua investigații eficiente pentru a rectifica problema în măsura posibilului.

75. În prezenta cauză, Curtea amintește că au avut loc divulgări cu caracter privat, care încalcă art. 8 din convenție (supra, pct. 67). Rezultă că, odată ce au fost depuse la dosar transcrierile sub răspunderea grefei, autoritățile nu și-au îndeplinit obligația de a oferi o custodie sigură pentru a garanta dreptul reclamantului la respectarea vieții sale private. De asemenea, Curtea observă că, în prezenta cauză, nu este evident că au fost efectuate investigații eficiente pentru a se descoperi circumstanțele în care ziariștii au avut acces la transcrierile conversațiilor reclamantului și, după caz, pentru a sancționa persoanele răspunzătoare pentru erorile comise. De fapt, având în vedere că nu au inițiat investigații eficiente privind problema în cauză, autoritățile italiene nu și-au putut îndeplini obligația alternativă de a oferi o explicație plauzibilă legată de modalitatea în care au fost difuzate public comunicările private ale reclamantului.

76. Prin urmare, Curtea consideră că statul pârât nu și-a îndeplinit obligația de a garanta dreptul reclamantului la respectarea vieții sale private și a corespondenței acestuia. În consecință, a fost încălcat art. 8 din convenție.

#### **(b) Citirea cu voce tare a interceptărilor telefonice la audierea din 29 septembrie 1995**

77. Curtea observă că, la ședința din 29 septembrie 1995, procurorul a citit cu voce tare, în ședință publică, anumite extrase din interceptări, care făceau parte din materialele a căror admitere ca probe a solicitat-o. Conform susținerilor procurorului, interceptările în cauză ar fi putut dovedi, în special, faptul că reclamantul încerca să se ascundă și să prejudicieze reputația unor magistrați și politicieni.

78. Curtea ar trebui să stabilească, în primul rând, dacă ingerința contestată era „prevăzută de lege”. Chiar dacă autoritățile naționale, în special instanțele, sunt cele care au obligația de a interpreta și de aplica normele interne relevante [a se vedea *Kruslin împotriva Franței*, hotărârea din 24 aprilie 1990, Seria A nr. 176-A, p. 21-22, pct. 29, și *Amann împotriva Elveției* (MC) nr. 27798/95, pct. 52, CEDO 2000-II], Curtea poate și trebuie să își exercite, într-o anumită măsură, competența de a verifica dacă a fost respectată legea internă.

79. Conform argumentelor reclamantului, în conformitate cu art. 268 C. proc. pen., înainte de a prezenta în ședință publică transcrierile conversațiilor interceptate, procurorul ar fi trebuit să le depună la dosar, permițând astfel apărării să își prezinte comentariile; în plus,

ar fi trebuit să fie organizată în particular o ședință specială, cu scopul de a proceda la excluderea (*stralcio*) materialelor care nu puteau fi utilizate (a se vedea, supra, pct. 46).

80. În opinia Curții, scopul acesteia era de a oferi părților și instanței ocazia de a selecta interceptările care nu aveau nicio relevanță pentru scopurile procedurii judiciare și a căror divulgare ar fi putut afecta negativ și inutil dreptul persoanei acuzate la respectarea vieții sale private și a corespondenței acesteia. Prin urmare, aplicarea sa constituia o garanție considerabilă pentru dreptul asigurat de art. 8 din convenție.

81. Făcând uz de dreptul său de necontestat de a interpreta dreptul intern, Judecătoria Milano a considerat că art. 268 nu se aplica în cazul reclamantului, având în vedere că această dispoziție privea doar interceptările telefonice efectuate în cursul anchetelor preliminare (a se vedea supra, pct. 41). Cu toate acestea, Curtea observă că, în conformitate cu una din dispozițiile pe care și-a întemeiat raționamentul instanța internă, și anume art. 295 alin. (3) C. proc. pen., în cazul în care interceptările telefonice au fost dispuse cu scopul de a facilita căutările unei persoane care se sustrage în mod deliberat acțiunii penale, art. 268 ar trebui să se aplice „dacă este posibil” (a se vedea supra, pct. 46). Cu toate acestea, în autorizarea Judecătoriei Milano din 19 octombrie 1995 nu există nicio explicație referitoare la motivul pentru care, în etapa procesului, nu au putut fi respectate garanțiile prevăzute la acest articol.

82. În lumina elementelor anterioare, Curtea consideră că reclamantul a fost privat de o garanție procedurală semnificativă, prevăzută de dreptul intern pentru protejarea drepturilor sale în temeiul art. 8 din convenție, fără să fie oferite explicații adecvate de către instanțele interne competente. În aceste circumstanțe, aceasta nu poate concluziona că ingerința contestată era „prevăzută de lege”, având în vedere că autoritățile italiene nu au urmat procedurile prevăzute de lege, înainte de a citi cu voce tare interceptările telefonice la ședința din 29 septembrie 1995.

83. În plus, Curtea observă că interpretarea prevederilor legislației interne, oferită de Judecătoria Milano, constituie o recunoaștere a absenței, în cadrul legislativ referitor la interceptările telefonice, a unor garanții care să protejeze drepturile asigurate de art. 8 din convenție. Prin urmare, o astfel de interpretare ar da naștere, în orice caz, unor preocupări serioase privind respectarea, de către stat, a obligațiilor pozitive ale acestuia de a sprijini protecția efectivă a acestor drepturi.

84. Astfel, Curtea consideră că art. 8 a fost încălcat. În aceste circumstanțe, nu este necesar să se analizeze problema dacă amestecul în cauză avea un „scop legitim” sau era „necesar într-o societate democratică” pentru atingerea acestuia.

### **III. Cu privire la pretinsa încălcare a art. 14 și art. 18 din convenție**

85. Conform reclamantului, difuzarea publică și divulgarea ulterioară a convorbirilor telefonice interceptate constituiau, de asemenea, o încălcare a art. 14 și art. 18 din convenție.

#### **Art. 14**

„Exercitarea drepturilor și libertăților recunoscute de prezenta convenție trebuie să fie asigurată fără nicio deosebire bazată, în special, pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație.”

#### **Art. 18**

„Restricțiile care, potrivit prezentei convenții, sunt aduse respectivelor drepturi și libertăți, nu pot fi aplicate decât în scopul pentru care ele au fost prevăzute.”

86. Curtea observă că capătul de cerere formulat în baza art. 14 și art. 18 este întemeiat pe aceleași fapte precum cele examinate atunci când a fost abordat capătul de cerere formulat în baza art. 8 din convenție. Având în vedere decizia sa privind articolul 8, Curtea consideră că nu este necesar să se examineze cauza în temeiul art. 14 și art. 18.

#### **IV. Cu privire la aplicarea art. 41 din convenție**

87. Art. 41 din convenție prevede:

„Dacă Curtea declară că a avut loc o încălcare a convenției sau a protocoalelor sale și dacă dreptul intern al înaltei părți contractante nu permite decât o înlăturare incompletă a consecințelor acestei încălcări, Curtea acordă părții lezate, dacă este cazul, o reparație echitabilă”.

##### **A. Prejudiciu**

88. Avocații reclamantului au pretins că prejudiciul material și moral suferit de clientul lor până la decesul acestuia este enorm și dificil de calculat pe baza unor dovezi documentare. Aceștia lasă evaluarea sumei la aprecierea Curții.

89. Guvernul nu a făcut comentarii cu privire la acest aspect.

90. Curtea nu consideră stabilit faptul că reclamantul a suferit vreun prejudiciu material și, prin urmare, respinge acest capăt de cerere. Totuși, Curtea constată că reclamantul a suferit un prejudiciu moral. Ținând seama de circumstanțele cauzei și pronunțându-se în echitate, în conformitate cu art. 41 din convenție, Curtea hotărăște să îi acorde acestuia 6 000 euro (EUR). Această sumă trebuie să fie împărțită între moștenitorii reclamantului, ceea ce înseamnă că fiecare dintre aceștia trebuie să primească 2 000 EUR.

##### **B. Cheltuieli de judecată**

91. Avocații reclamantului nu au depus nicio cerere de rambursare a cheltuielilor de judecată, deși li s-a solicitat acest lucru.

92. În consecință, Curtea decide să nu acorde nicio sumă în acest sens.

##### **C. Dobânzi moratorii**

93. Curtea consideră necesar ca dobânzile moratorii să se întemeieze pe o rată anuală egală cu rata dobânzii facilității de împrumut marginal practică de Banca Centrală Europeană, majorată cu trei puncte procentuale.

Pentru aceste motive, Curtea

1. *Hotărăște* cu șase voturi la unu că a fost încălcat art. 8 din convenție în măsura în care statul pârât nu a asigurat o custodie sigură a transcrierilor conversațiilor telefonice și, ulterior, nu a efectuat o anchetă eficientă în ceea ce privește modul în care aceste conversații private au fost difuzate public;

2. *Hotărăște* în unanimitate că a fost încălcat art. 8 din convenție, având în vedere că autoritățile italiene nu au urmat procedura prevăzută de lege, înainte de a citi cu voce tare interceptările telefonice la ședința din 29 septembrie 1995.

3. *Hotărăște* în unanimitate că capătul de cerere al reclamantului întemeiat pe art. 14 și art. 18 din convenție nu dă naștere unor aspecte separate;

4. *Hotărăște* în unanimitate

(a) că statul pârât trebuie să plătească fiecărui moștenitor al reclamantului, în termen de trei luni de la data rămânerei definitive a hotărârii, în conformitate cu art. 44 § 2 din convenție, suma de 2 000 EUR (două mii euro), cu titlu de prejudiciu moral, plus orice sumă ce poate fi datorată cu titlu de impozit;

(b) că, de la expirarea termenului menționat și până la efectuarea plății, această sumă trebuie majorată cu o dobândă simplă, la o rată anuală egală cu rata dobânzii facilității de

împrumut marginal practică de Banca Centrală Europeană, majorată cu trei puncte procentuale.

5. *Respinge* cererea de acordare a unei reparații echitabile pentru celelalte capete de cerere.

Redactată în limba engleză, apoi comunicată în scris, la 17 iulie 2003, în temeiul art. 77 § 2 și 3 din regulament.

Søren Nielsen  
Grefier adjunct

Christos  
Președinte

Rozakis

În conformitate cu art. 45 § 2 din convenție și art. 74 § 2 din Regulamentul Curții, opinia parțial separată a judecătorului V. Zagrebelsky se anexează la prezenta hotărâre.

C.R.  
S.N.

### **Opinia parțial separată a judecătorului V. Zagrebelsky**

Sunt de acord cu majoritatea că faptul că procurorul a citit cu voce tare, în ședință publică, extrase din unele conversații telefonice ale reclamantului constituie o încălcare a art. 8 din convenție. Totuși, regret că nu pot fi de acord cu raționamentul care a condus majoritatea la constatarea încălcării art. 8 din cauza publicării în presă, după ședință, a majorității conversațiilor interceptate.

În acest caz, două aspecte trebuiau să fie examinate separat.

(a) În ceea ce privește citirea cu voce tare într-o ședință publică a unui anumit număr din conversațiile reclamantului cu prieteni, avocați, politicieni și ziariști, aș dori să remarc faptul că interceptarea acestora fusese autorizată de instanță în cadrul audierilor, în temeiul art. 295 alin. (3) C. proc. pen. Acest articol permite monitorizarea apelurilor telefonice pentru a facilita căutarea inculpatului care se sustrage acțiunii penale. Același articol afirmă că diverse alte articole din Codul de procedură penală, care reglementează cazuri obișnuite de interceptare în cursul unei anchete preliminare, se aplică „dacă este posibil”. Acestea includ art. 268, care reglementează procedura de utilizare a conținutului apelurilor telefonice interceptate. Alte articole din Codul de procedură penală reglementează tipul de infracțiune pentru care poate fi autorizată monitorizarea, durata maximă a unei astfel de monitorizări, transcrierea conversațiilor înregistrate în conformitate cu procedura expertizei judiciare și supravegherea de către instanță.

Scopul procedurii stabilite la art. 268 este: (a) de a proteja intimitatea persoanei ale cărei conversații au fost interceptate și a persoanelor care au vorbit cu el sau ea; (b) de a le permite părților la acțiune să prezinte ca probe conversațiile relevante pentru cazul lor; (c) de a-i permite instanței să facă o selecție a conversațiilor și de a exclude conversațiile care nu au fost prezentate ca probe de către părți, care sunt în mod vădit irelevante sau a căror utilizare nu este permisă de lege.

Avocații părților primesc o copie integrală a transcrierilor apelurilor telefonice înregistrate și aceștia pot solicita, de asemenea, o copie a înregistrărilor originale. Legea prevede că întreaga procedură de selecție este secretă. Numai conversațiile considerate admisibile de către instanță vor fi făcute cunoscute publicului în etapa procesului. Înregistrările sunt păstrate de procuror până la pronunțarea hotărârii definitive, dar persoanele interesate îi pot solicita instanței să dispună distrugerea înregistrărilor care nu sunt relevante pentru proces (a se vedea art. 266-271 C. proc. pen.).

În opinia mea, procedura prevăzută de dreptul italian îndeplinește cerințele stabilite în jurisprudența Curții. Curtea a hotărât: „Deși obiectivul esențial al art. 8 este acela de a proteja

persoanele particulare împotriva ingerințelor arbitrare ale autorităților publice, acesta nu se limitează la a obliga statul să se abțină de la asemenea ingerințe: pe lângă acest angajament negativ, pot exista obligații pozitive inerente respectării efective a vieții private sau de familie. Aceste obligații pot implica adoptarea unor măsuri destinate să asigure respectarea vieții private chiar și în sfera relațiilor dintre persoane particulare (a se vedea *X și Y împotriva Țărilor de Jos*, hotărârea din 26 martie 1985, Seria A nr. 91, p. 11, pct. 23, și *Stjerna împotriva Finlandei*, hotărârea din 25 noiembrie 1994, Seria A nr. 299-B, p. 61, pct. 38). Cu toate acestea, noțiunea de respectare nu este definită clar. Pentru a stabili dacă există asemenea obligații, trebuie să se țină seama de echilibrul just care trebuie obținut între interesul general și interesele persoanei particulare, în vreme ce statul beneficiază, în orice caz, de o marjă de apreciere” (a se vedea *Botta împotriva Italiei*, hotărârea din 24 februarie 1998, *Culegere* 1998-I, pct. 33).

În plus, în domeniul specific al interceptărilor apelurilor telefonice, Curtea a hotărât că următoarele garanții minime sunt necesare în statut pentru evitarea abuzurilor de putere: o definire a categoriilor de persoane susceptibile de a li se intercepta telefoanele prin autorizarea instanței, natura infracțiunilor care pot da naștere unei astfel de autorizări, stabilirea unei limite pentru durata interceptărilor telefonice, procedura de întocmire a unor rapoarte sumare care conțin conversațiile interceptate, precauțiile care trebuie să fie luate pentru a comunica înregistrările intacte și în întregime pentru o posibilă verificare de către instanță și apărare, precum și circumstanțele în care pot fi sau nu șterse înregistrările sau pot fi distruse casetele, în special în cazul în care o persoană inculpată a fost eliberată de către un judecător de instrucție sau achitată de către o instanță (a se vedea următoarele hotărâri: *Valenzuela Contreras împotriva Spaniei*, din 30 iulie 1998, *Culegere* 1998-V, pct. 46; *Kruslin împotriva Franței*, din 24 aprilie 1990, Seria A nr. 176-A, pct. 35; *Huvig împotriva Franței*, din 24 aprilie 1990, Seria A nr. 176-B, pct. 34).

În prezenta cauză, procurorul a citit cu voce tare în public unele dintre conversațiile reclamantului cu terțe persoane, i-a solicitat instanței să le accepte și a pus imediat transcrierile tuturor conversațiilor interceptate la dispoziția avocaților părților. La următoarea audiere, instanța, după ce a ascultat părțile, a refuzat să accepte conversațiile drept probe, parțial deoarece interceptările continuaseră chiar și după încheierea perioadei autorizate, dar și pentru că, în orice caz, acestea nu erau absolut necesare pentru pronunțarea unei hotărâri în cauză. De fapt, procurorul solicitase instanței să admită conversațiile respective drept probe în ultima parte a procesului, etapă în care sunt permise probe noi numai „dacă este absolut necesar” (art. 507 C. proc. pen.).

De asemenea, instanța a afirmat că procedura de selectare a conversațiilor interceptate care puteau fi admise drept probe avusese loc în public în mod corespunzător. Aceasta a considerat că procedura secretă nu era posibilă în etapa procesului și că norma de confidențialitate era aplicabilă numai în etapa anchetei preliminare.

În opinia mea, a existat o ingerință în viața privată și în comunicările reclamantului și această ingerință contravenea dreptului intern, deoarece instanța putea și, prin urmare, ar fi trebuit, în drept, să selecteze conversațiile relevante în particular, cu participarea părților.

În orice caz, dacă existau îndoieli cu privire la modul de aplicare a legii în etapa procesului, autoritățile ar fi trebuit să interpreteze legea într-un mod compatibil cu convenția. În hotărârea nr. 10 din 199, Curtea Constituțională italiană a hotărât că Legea nr. 848 din 1955, care a introdus convenția în sistemul italian, este o sursă „tipică” de drept și, prin urmare, nu poate fi abrogată sau modificată de alte legi ordinare. Acest lucru înseamnă că legile ordinare precum Codul de procedură penală ar trebui să fie interpretate și aplicate în conformitate cu prevederile convenției. De asemenea, art. 2 alin. (1) din Legea nr. 81 din 1987, care i-a dat Guvernului competența de a redacta și aplica un nou cod de procedură penală, afirmă că dispozițiile codului trebuie să fie în conformitate cu convențiile internaționale, precum Convenția europeană a drepturilor omului, și, în consecință, instanțele ar trebui să interpreteze și să aplice dispozițiile respective în lumina convenției.

Aș dori să adaug că, în cazul în care nu era posibilă o astfel de interpretare a dreptului italian și hotărârea instanței era singura posibilă în temeiul dreptului relevant, atunci ar trebui să fie constatată o încălcare a art. 8 din convenție, din mai multe motive: încălcarea ar fi consecința neconformității dreptului italian și nu a încălcării dreptului respectiv.

Pentru aceste motive, concluzionez că a fost încălcat art. 8 din convenție.

(b) Majoritatea membrilor Curții au considerat la pct. 72 din hotărâre: „[C]urtea ajunge la concluzia că divulgarea conversațiilor prin intermediul presei nu este o consecință directă a unei fapte a procurorului, ci este foarte probabil ca aceasta să fi fost cauzată fie de o eroare a grefei, fie prin obținerea de către presă a informațiilor de la una din părțile la acțiune sau de la avocații acestora”.

Iau această afirmație ca punct de plecare pentru propriul meu raționament.

Ne putem imagina toate tipurile de comportament din partea unor funcționari publici sau avocați, sau din partea oamenilor care îi asistă în munca lor. Ne putem imagina fapte intenționate sau neglijență din partea celor responsabili pentru păstrarea transcrierilor conversațiilor. Dar nu știm cine le-a dat ziariștilor o copie sau mai multe copii ale majorității transcrierilor conversațiilor sau cum au procedat. Tot ce știm este că textul tuturor conversațiilor reclamantului a fost comunicat părților imediat după ce procurorul citise câteva dintre ele cu voce tare la audiere. Comunicarea către părți a făcut parte din procedura de selectare a înregistrărilor care urmau să fie acceptate de judecător.

Două argumente au determinat majoritatea să constate o încălcare a art. 8 (a se vedea pct. 74): (a) „ar trebui să fie disponibile garanții adecvate pentru a preveni orice astfel de divulgare cu caracter privat care poate fi contrară garanțiilor de la art. 8 din convenție”; (b) „în plus, atunci când o astfel de divulgare a avut loc, obligația pozitivă inerentă respectării efective a vieții private presupune obligația de a efectua investigații eficiente pentru a rectifica problema în măsura posibilului”.

Majoritatea consideră că „odată ce au fost depuse transcrierile sub răspunderea grefei, autoritățile nu și-au îndeplinit obligația de a oferi o custodie sigură pentru a garanta dreptul reclamantului la respectarea vieții sale private. De asemenea, Curtea observă că, în prezenta cauză, nu este evident că au fost efectuate investigații eficiente pentru a se descoperi circumstanțele în care ziariștii au avut acces la transcrierile conversațiilor reclamantului și, după caz, pentru a sancționa persoanele răspunzătoare pentru erorile comise. De fapt, având în vedere că nu au inițiat investigații eficiente privind problema în cauză, autoritățile italiene nu și-au putut îndeplini obligația alternativă de a oferi o explicație plauzibilă legată de modalitatea în care comunicările private ale reclamantului au fost difuzate public.” (a se vedea pct. 75).

Astfel cum s-a rezumat mai sus, dreptul italian prevede o procedură pentru monitorizarea apelurilor telefonice conformă cu cerințele obligațiilor pozitive ale statului, stabilite de jurisprudența Curții. În ceea ce privește dezvăluirea înregistrărilor în avans sau din alte motive decât utilizarea lor legitimă în cadrul unor audieri publice, legea prevede că documentele oficiale care sunt legate de o procedură penală nu pot fi publicate, chiar dacă nu mai intră sub incidența confidențialității, până la pronunțarea hotărârii în apel (art. 114 C. proc. pen.). Funcționarii publici și avocații sunt responsabili pentru încălcări ale art. 114 și se aplică sancțiuni disciplinare (art. 115 C. proc. pen.). Codul penal stabilește sancțiuni pentru orice persoană (fie că este funcționar public sau persoană particulară) răspunzătoare pentru orice divulgare ilegală (a se vedea art. 326 și art. 684 C. pen.).

Acest mecanism legal îndeplinește în totalitate cerințele identificate de Curte la pct. 74 din hotărâre, dar este necesar să fie clarificat un aspect: contrar a ceea ce pare să reiasă din pct. 75, nu cred că este posibil ca autoritățile să fie considerate răspunzătoare în vreun fel pentru asigurarea unei custodii sigure a copiilor înregistrărilor și transcrierilor furnizate părților private la acțiune.

În acest caz – în opinia mea, pentru prima dată – Curtea impune statelor contractante o nouă obligație pozitivă care depășește ceea ce a solicitat până acum Curtea în cazurile

referitoare la interceptarea apelurilor telefonice de către autorități. Jurisprudența Curții referitoare la acest aspect a fost citată anterior. Obligațiile procedurale pozitive sunt considerate de către Curte ca fiind necesare și inerente art. 8, cu scopul de a evita abuzurile de putere și, prin urmare, o încălcare a acestei dispoziții. Din câte știu, Curtea nu a mai impus niciodată statului, în cazuri comparabile cu acesta, o obligație procedurală similară cu obligația de a efectua o anchetă eficientă, după încălcarea art. 8. Nu mă refer numai la o ingerință în viața privată și în corespondență prin interceptarea conversațiilor telefonice, dar și la amestecul identic cauzat de cenzurarea corespondenței sau publicarea unor documente referitoare la o procedură judiciară.

Până acum, doar în cazuri care priveau art. 2 și art. 3 Curtea a impus statelor o obligație procedurală de a efectua o anchetă eficientă, ulterioară faptelor care au condus la moartea sau tortura unei persoane, sau supunerea la tratamente inumane sau degradante. Dar o astfel de cerință este justificată în mod evident și logic de necesitatea de a proteja un astfel de drept fundamental precum dreptul la viață și de a preveni tortura sau relele tratamente. Nu cred că obiectivul Curții poate fi extins cu ușurință astfel încât să acopere orice încălcare posibilă a convenției, în afara drepturilor care au o importanță atât de mare încât nu sunt supuse niciunei derogări, chiar și în situații de urgență (art. 15 § 2).

Acesta este primul motiv pentru care m-am abătut de la concluzia majorității.

Dar doresc să adaug un argument suplimentar diferit, deoarece s-ar putea crede că datoria statului de a efectua o anchetă eficientă pentru a stabili persoana răspunzătoare pentru dezvăluire este o consecință inerentă interdicției legale privind divulgarea anumitor documente. Aș fi de acord cu această opinie în ceea ce privește dreptul național și cu siguranță este regretabil că persoana răspunzătoare pentru dezvăluire nu a fost identificată și sancționată, dar nu văd cum acest lucru dă naștere unei obligații pozitive care îi revine statului în temeiul art. 8 din convenție.

În ceea ce privește poziția adoptată de majoritatea Curții, mă întreb ce reprezintă, în opinia Curții, o anchetă eficientă în acest tip de cazuri.

La prima audiere ulterioară celei la care procurorul a citit cu voce tare unele dintre conversațiile telefonice interceptate, președintele completului a încercat să stabilească persoana răspunzătoare pentru dezvăluire (a se vedea pct. 40 din hotărâre). A fost o anchetă ineficientă pentru că nu a avut niciun rezultat? Dar cel puțin autoritățile au încercat.

Conform majorității, investigația nu a fost suficientă pentru a îndeplini obligația statului pârât, iar acesta nu a efectuat o anchetă eficientă. În acest caz, Curtea ar trebui, în opinia mea, să precizeze ce anume constituie o anchetă eficientă în acest context. Și trebuie să fim realiști în această privință. Curtea ar trebui să țină seama de faptul că, în mod normal, singura metodă eficientă este de a obliga ziariștii să își dezvăluie sursele sau să se facă uz de proceduri foarte intruzive împotriva lor, precum interceptarea comunicărilor lor sau percheziționarea domiciliilor sau a birourilor acestora. Totuși, s-a considerat că acest tip de investigație contravine convenției (art. 10) în *Roemen și Schmit împotriva Luxemburgului* (hotărârea din 25 februarie 2003, nr. 51772/99), iar protejarea surselor jurnalistice este una din condițiile de bază ale libertății presei. Fără o astfel de protecție, sursele pot fi descurajate să nu asiste presa în informarea publicului privind probleme de interes public (un interes public care ar putea fi contestat cu dificultate în acest caz) (a se vedea *Goodwin împotriva Regatului Unit*, hotărârea din 27 martie 1996, *Culegere* 1996-II, pct. 39) În consecință, dreptul italian prevede protejarea surselor jurnalistice [a se vedea art. 200 alin. (3), art. 201, art. 256 și art. 271 alin. (2) C. proc. pen.]. Trebuie adăugat faptul că, conform dosarului, în acest caz, reclamantul nu s-a plâns sau nu le-a cerut autorităților italiene să efectueze o astfel de anchetă privind articolele din presă. Și nici nu a dat în judecată pe nimeni pentru despăgubiri.

Curtea nu a putut găsi nicio răspundere directă a statului pentru dezvăluire. În opinia mea, prin obligarea statelor contractante să efectueze o anchetă eficientă, inversând, în același timp, sarcina probei (a se vedea pct. 75 din hotărâre), Curtea a adoptat fără motive suficiente

regimul obligațiilor pozitive ale statelor, prevăzut la art. 2 și art. 3 din convenție, și le-a impus statelor o sarcină dificil, dacă nu imposibil, de îndeplinit. Procedând astfel, hotărârea concluzionează impunând statului un fel de răspundere obiectivă. Și acest lucru, în opinia mea, este greu acceptabil în cadrul sistemului convenției.